

TARTU ÜLIKOOL
Sotsiaalteaduste valdkond
Johan Skytte poliitikauuringute instituut

Diana Ivanova

NAISTE ESINDATUS PARLAMENDIS: NELJA MOSLEMIENAMUSEGA RIIGI
VÕRDLEV ANALÜÜS

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Alar Kilp, PhD

Tartu 2025

Autorsuse deklaratsioon

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite seisukohad ning kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Töö sõnade arv: 8349

Diana Ivanova, 19.05.2025.

Annotatsioon

Käesolev lõputöö keskendub naiste esindatusele moslemienamusega riikides ja kvoodisüsteemide rakendamisele esindatuse suurendamiseks. Olemasolevate andmete kohaselt moslemienamusega piirkondades naiste esindatus parlamendis on kõige madalam (IPU Parline 2025). Valitud teema toob esile naiste alaesindatuse probleemi parlamendis moslemienamusega riikides. See järeldus põhineb andmetel, et paljud neist riikidest ei ole veel ületanud Pekingi deklaratsioonis seatud kriitilise massi taset 30% (de Silva de Alwis 2024: 64). Uurimuse jaoks valiti neli riiki: Türgi, Pakistan, Usbekistan ja Iraak. Riikide valiku peamine kriteerium on islami rolli olulisus iga riigi seadusandluses. Uurimisküsimus keskendub peamiselt moslemiriikides esinevatele kultuurilistele ja sotsiaalsetele teguritele ning takistustele, millega naised poliitikas võivad kokku puutuda. Käesolevas töös uuritud peamine mehhanism naiste poliitilise esindatuse taseme reguleerimiseks on kvoodid. Võrreldakse kolme tüüpi kvote ja nende tõhusust naiste kirjeldaval esindatusel. Teoreetilise aluse moodustavad mitmesugused artiklid, mis käsitlevad uuritud riikide kultuurilisi ja sotsiaalseid iseärasusi. Töös kasutatakse ka rahvusvahelisest allikatest pärinevat teavet koos statistikaga esindatuse ja religioossuse taseme kohta, analüüsitakse seadusi ja kvootide kehtestamist, et saada täielik pilt valitud riikide kasutatavatest mehhanismidest. Kasutatud meetod on võrdlev analüüs, mis näitas, et kolmest kvoodiliigist olid kõige tõhusamad seadusandlikul tasandil kehtestatud kvoodid. Analüüs näitas ka, et traditsiooniliste islami väärtuste mõju ja ühiskonna kalduvus patriarhaadi poole võivad tõepoolest mängida rolli naiste esindatuses.

Abstract

This thesis focuses on the representation of women in Muslim-majority countries and the implementation of quota systems in these countries to increase representation. According to available data, women's representation in parliament is the lowest in Muslim-majority regions (IPU Parline 2025). The chosen topic highlights the problem of women's underrepresentation in parliament in Muslim-majority countries. This conclusion is based on data that many of these countries have not yet exceeded the critical mass level of 30% set in the Beijing Declaration (de Silva de Alwis 2024: 64). Four countries were selected for the study: Turkey, Pakistan, Uzbekistan and Iraq. The main criterion for selecting the countries is the importance of the role of Islam in the legislation of each country. The research question focuses on the cultural and social factors present in predominantly Muslim countries and the obstacles that women may encounter in politics. The main mechanism examined in this work to regulate the level of women's political representation is quotas. Three types of quotas and their effectiveness in terms of descriptive representation of women are compared. The theoretical basis is formed by various articles on the cultural and social characteristics of the countries studied. The work also uses information from international sites, together with statistics on the level of representation and religiosity, analyzes laws and the introduction of quotas in legislation to get a complete picture of the mechanisms used in the selected countries. The method used is a comparative analysis, which showed that of the three types of quotas, quotas established at the legislative level were the most effective. The analysis also showed that the influence of traditional Islamic values and the tendency of society towards patriarchy can indeed play a role in women's representation.

Sisukord

Sissejuhatus	6
1. Teoreetilised alused ja naiste poliitilist esindatust mõjutavad tegurid	9
1.1. Poliitilise esindatuse kontseptsioonid	9
1.2. Naiste poliitiline esindatus: maailma suundumused ja moslemriikide eripärad	10
1.3 Naiste roll moslemienamusega riikides	12
1.4. Kvootide tähendus ja nende kasutamine	13
2.1 Religioossuse ja religioosse õiguse roll soolises võrdõiguslikkuses islamimaades	15
2.2 Islam põhiseadustes: roll seadusandluses ja inimõiguses.....	16
3. Metodoloogia	19
3.1. Andmete kogumise meetodid	19
3.2. Riikide valimi kriteeriumid	20
4. Analüüs	22
4.1. Naiste osalemise dünaamika analüüs Iraagi, Pakistani, Usbekistani ja Türgi parlamentides. Kvoodid muutuste teguritena (2002–2023).....	22
4.2. Religioossete tegurite võrdlev analüüs	26
4.3 Iga riigi kultuuriliste ja sotsiaalsete eripärade võrdlev analüüs.....	28
4.4. Andmete kirjeldamine	30
5. Kokkuvõte	36
Kasutatud allikad	39

Sissejuhatus

Meeste ja naiste võrdne osalemine poliitiliste otsuste tegemisel ja nende esindatus parlamendi struktuurides on valitsemise ja sotsiaalse võrdõiguslikkuse oluline komponent. Sooliselt tasakaalustatud parlament peegeldab esinduskogu töös elukogemuste ja vaatenurkade mitmekesisust (Praxis 2021: 1). 1979. aastal Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni (ÜRO) Peaassamblee kiitis heaks konventsiooni, mille eesmärk on kõrvaldada igasugune naiste diskrimineerimine (Gadzhimuradova & Ludzhain 2020: 6). Praegu enamiku maailma riikide seadusandlus kehtestab meeste ja naiste võrdõiguslikkuse poliitikas, majanduses ja muudes eluvaldkondades osalemisel, seda kogemust näitavad eriti sageli Euroopa riigid, kuid naiste osalus poliitikas on endiselt piiratud ning nad ei ole erinevates poliitilistes struktuurides esindatud meestega võrdsel määral. Moslemienamusega riikides, kus traditsioonilised sotsiaalsed normid ristuvad sageli kaasaegsete poliitiliste suundumustega, võib see probleem olla veelgi teravam (Gadzhimuradova & Ludzhain 2020: 7).

Naiste ja meeste võrdne esindatus parlamendis tõstab otsustusprotsesside usaldusväärsust, kuna tagab kahe ühiskonnagrupi arvamuste arvestamise ja elukogemuste võrdse kajastumise ühiskonnaelu kujundamisel (Praxis 2021: 1). Naiste osalust püütakse suurendada erinevate seadusandlike meetmete kaudu, näiteks sookvootide kaudu. Kvoodid tugevdavad naiste ja nende rühmahuvide kirjeldavat esindatust, millel on oluline mõju poliitilise esindatuse uurimisele. Need protsessid tõstavad esile olulised teoreetilised küsimused identiteedi ja huvide vahelise seose kohta ning selle kohta, kuidas parlamendiliikmed otsustavad, kelle huve toetada ja milliseid poliitika edendada (Piscopo 2011: 448).

Parlamentidevahelise liidu (IPU) hinnangul moslemienamusega piirkonnad parlamendis on kõige madalama naiste esindatusega (IPU Parline 2025). On tehtud palju uuringuid, mis käsitlevad sugu ja religiooni ning seda, kuidas religiooni tõlgendatud väärtused on seotud soolise võrdõiguslikkusega (Bulut 2021: 915). Islamiriikides märgatav tegur on see, et naised on üldiselt allutaval positsioonil (Bulut 2021: 916). Uuritav teema viis arvamusele, et islamis leiduvad traditsioonid ja väärtused on väga olulised naiste rolli kindlustamisel koduperenaiste, emade ja meeste positsiooni tugevdamiseks perekonna peamiste toitjate ja juhtidena. Islami ühiskonnas valitseva suhtumise põhjal jõudsid teadlased järeldusele, et islam võib olla takistuseks soolise tasakaalu saavutamisel, kuna ranged islami traditsioonid piiravad naiste esindatust (Bulut 2021: 915). Lisaks on moslemiriikides poliitilistel ametikohtadel tõenäolisemalt konservatiivsemate vaadetega poliitikuid, mis muudab naiste poliitikasse sisenemise veelgi raskemaks (Bulut 2021: 916). Teisisõnu kultuur võib toimida tugevriina, mis

takistab naiste osalemist poliitikas. Islamiriikides on üldiselt suurem tendents naiste õigusi piirata ning see mõju on eriti ilmne ja järjepidev Araabia riikides (Bulut 2021: 915).

Käesoleva töö eesmärgiks on viia läbi naiste esindatuse parlamendis võrdlev analüüs nelja moslemienamusega riigi (Iraak, Pakistan, Usbekistan ja Türgi) aastatel 2002–2023. Fookuses on sookvootide ja erinevate seadusandlike reformide mõju naiste parlamendis osalemise tasemele ning kultuurilised ja religioossed tegurid. Analüüsi eesmärk on hinnata, kuidas need tegurid aitavad kaasa (või vastupidi, takistavad) naiste esindatuse kasvu parlamendis. Uurimisküsimused, mida töö eesmärgi saavutamiseks püstitati, on järgmised:

1. Milliseid religioosseid ja kultuurilisi tegureid seostatakse naiste esindatusega parlamentides neljas moslemienamusega riikides (Iraak, Pakistan, Usbekistan ja Türgi)?
2. Kuidas on naiste erinevat tüüpi kvoodid seotud nende esindatuse tasemega parlamendis neljas moslemienamusega riigis (Iraak, Pakistan, Usbekistan ja Türgi)?

Uurimismeetodiks valiti võrdlev analüüs, kuna see võimaldab mustreid põhjalikult mõista. Mitme teguri võrdlemisel aitab see meetod võrrelda omadusi, erinevusi ja sarnasusi, mis võimaldab tuvastada teatud suundumusi ja erinevate mudelite tõhusust (Kaluzza 2013). Uurimus keskendub naiste esindatuse taseme ja kvootide rakendamise võrdlemisele iga uuritud riigi süsteemis. Samuti keskendub võrdlustele, mis põhinevad usulistel, sotsiaalsetel ja kultuurilistel teguritel. Mehhanismiks, mis saaks reguleerida naiste arvu parlamendis valiti kvoodid, kuna see on tänapäeval kõige laialdasemalt kasutatav meetod. Kasutatud meetodi oma süsteemi on lisanud enam kui sada riiki (Krook, Lovenduski & Squires 2009: 781).

Analüüsi jaoks on valitud neli moslemienamusega riiki: Iraak, Pakistan, Türgi ja Usbekistan. Valiku põhjuseks on nende riikide paiknemine erinevates geograafilistes ja kultuurilistes piirkondades: Türgi ja Usbekistan on riigid, mis asuvad geograafiliselt Kesk-Aasia piirkonnas, Pakistan on Lõuna-Aasia riik ja Iraak kuulub araabia kultuuriruumi. Valitud lai asukoht võimaldab demonstreerida rohkem kultuurilisi iseärasusi. Olemasolevate riikide analüüs aitab näha ka millises elu valdkonnas on religiooni roll eriti tugev ja märgatav ning kuidas see mängib rolli naiste esindatuses. Samuti igal valitud riigil on erinevad põhiseaduslikud rollid, mida islam aktsepteerib. Moslemiriikides kerkib sageli päevakorrale küsimus, kuidas religiooniga seotud õigusaktid ja uskumused on omavahel seotud (Stahnke & Blitt 2005: 1).

Töö kaks esimest peatükki annavad ülevaate teoreetilisest raamistikust. Esimene peatükk hõlmab nelja poliitilise esindatuse kontseptsiooni, ülemaailmseid suundumusi naiste esindatuses, naiste rolli moslemienamusega riikides, kvootide kehtestamist, kvootide tüüpe ja tähtsust naiste esindatuses. Teises peatükis käsitletakse uurimuses religiooni olulisust võrdõiguslikkuse ja islami valdkonna küsimustes seadusandlikul tasandil. Need peatükid moodustavad töö ühe olulisema teoreetilise aluse. Moslemiriikides valitsevate hoiakute, usuliste suundumuste ja poliitiliste mõjumehhanismide mõistmine aitab paremini aru saada, kuidas need tegurid kujundavad naiste rolli ühiskonnas. Samuti annab see ülevaate sellest, kuidas see roll praktikas avaldub. Sellele järgneb metoodika tutvustus, seejärel analüüsi peatükk tulemuste ülevaatega, mis aitab tuvastada naiste poliitilise esindatuse üldisi mustreid igas riigis, ning lõpuosas esitatakse töö kokkuvõtte koos peamiste järeldustega.

1. Teoreetilised alused ja naiste poliitilist esindatust mõjutavad tegurid

Esimene peatükk keskendub teoreetilisele raamistikule, mis puudutab kõige olulisemaid tegureid, mis määravad esindatuse selle olemuse. Teoreetilise osa esimene alapeatükk tutvustab erinevate poliitilise esindatuse kontseptsioonide analüüsi, mida kasutas Hanna Pitkin. Esimene peatükk võimaldab mõista, mis on esindatus ja millised vormid sellel on. Seejärel uuritakse naiste esinevaid globaalseid suundumusi, rõhuasetusega selle protsessi eripäradele moslemiriikides. Ettekujutus globaalsest olukorrast ja selle mõistmine saab näidata, kui palju andmed moslemiriikides erinevad. Erilist tähelepanu pööratakse kriitilise massi kontseptsioonile, mille kohaselt naiste osalusmäär 30% läve ületamine võib oluliselt suurendada nende mõju otsustusprotsessidele. Edasi uuritakse tingimusi ja piiranguid, mis kujundavad naiste positsiooni moslemiriikides, keskendudes eelkõige usuliste normide, patriarhaalsete traditsioonide ja seadusandluse rollile. Lõpuks peatüki viimane osa keskendub kvoodimehhanismidele ja nende rakendamisele poliitikas. Üldiselt rõhutatakse naiste poliitilise esindatuse olulisust ning käsitletakse peamisi takistusi selle edendamisel.

1.1. Poliitilise esindatuse kontseptsioonid

Poliitilist esindatust võib defineerida kui valitud või muude riigiametnike püüdlust luua ühiskonnaga kaasavamaid, konsultatiivsemaid ja koostööpõhisemaid suhteid. Poliitiline esindatus tekib siis, kui poliitilised tegutsejad avaldavad poliitilise tegevuse raames arvamusi, kaitsevad huve, sümboliseerivad ja tegutsevad teiste nimel (Kurebwa 2015: 50). Esindatuse lähenemisviiside mitmekesisus võib viia erinevate arusaamadeni selle tähendusest ja olulisusest. Esindajate hindamine ei piirdu ainult üksikute komponentide uurimisega. Ameerika politoloog Hanna Pitkin eristab vähemalt neli erinevat esindatuse kontseptsiooni:

1. **Formaalne esindatus.** Esindatus, mis keskendub eelnevalt kehtestatud reeglitele ja süsteemidele, mis algatavad esindatus protsessi. See tõstab esile huvirühmade rolli kõnealuse demokraatia kujundamisel. Teooria tunnustab ka naisjuhtide võimet esindada naiste huve ühise soolise identiteedi kaudu, hoolimata olemasolevatest erinevustest (Kurebwa 2015: 51).
2. **Sümboolne esindatus.** Esindatus, mis peegeldab, mil määral esindajad samastuvad sümbolite või ideedega, mida nad esindavad. Siin ei ole fookuses esindajate tegevus või isiksus, vaid see, kuidas neid tajuvad ja hindavad need, keda nad esindavad. Naiste kohaloleku kontekstis toob sümboolne esindatus esile, kuidas see mõjutab ettekujutust seadusandliku kogu legitiimsusest (Kurebwa 2015: 52).

3. **Kirjeldav esindatus.** Esindatus, mis tähendab, et esindaja peegeldab samu omadusi nagu esindatav isik, näiteks sugu, rass, vanus, klass, amet, etniline kuuluvus või elukoht. Põhilistes aspektides see peaks kajastama ühiskonna koosseisu. Teiste naiste huve esindavate naiste kohalolekut võib vaadelda kui otsesest osalemist otsuste tegemisel. Kirjeldava esindatuse saavutamise probleem taandub sageli poliitilistel ametikohtadel olevate naiste arvu lugemisele, mitte nende tegude või avalduste analüüsimisele (Kurebwa 2015: 53).
4. **Sisuline esindatus.** Esindatus, mis tähendab esindajate tegevust nende huvides, keda nad esindavad, sõltumata nende enda omadustest. Esindaja teenib kogukonna huve, mida ta esindab, keskendudes selle vajadustele. Käesolev naiste esindatus on seotud feministliku teooriaga, mis tõstatab naiste alaesindatuse, meeste domineerimise ja meeste mõju poliitilise päevakorra kujundamisel küsimused. Mainitud kontseptsioon tekkis osana feministlikust uurimistööst, mille eesmärk oli pöörata tähelepanu meeste ülemäärasele esindatusele ja soolise tasakaalu puudumisele poliitikas (Kurebwa 2015: 54).

Pitkin väidab, et sisuline esindatus on kontseptsiooni kõige olulisem mõõde (Espírito-Santo 2011: 32). Kuid riikides, kus naistel on märkimisväärne osa seadusandlikus võimuses, on kodanike usaldus poliitiliste institutsioonide vastu sageli suurem (Espírito-Santo 2011: 28). Uuringud näitavad, et naiste arvu suurendamine (ehk kirjeldava esindatuse suurendamine) seadusandlikes kogudes suurendab naiste poliitiliste probleemide nähtavust. Lisaks peetakse naispoliitikutid sageli pädevamatena sotsiaalpoliitilistes valdkondades, nagu tervishoid ja haridus, mis on paljude naissoost kodanike jaoks eriti olulised (Atkeson & Carrillo 2007: 82). Laiemas kontekstis on uuringud korduvalt näidanud, et naiskandidaatide kohalolek avaldab positiivset mõju naiste poliitilisele kaasatusele, mis väljendub suurenenud huvis poliitika vastu, suurenenud sisemises efektiivsuses ja vähenenud vastuses „ei tea“ (Atkeson & Carrillo 2007: 83).

1.2. Naiste poliitiline esindatus: maailma suundumused ja moslemriikide eripärad Naiste ja meeste tasakaalustatud poliitiline osalus ning võimu õiglane jaotus otsuste tegemisel on rahvusvaheliselt tunnustatud eesmärk, mis on sätestatud Pekingi deklaratsioonis ja tegevusprogrammis. 1995. aasta Pekingi tegevusplatvorm, mis rõhutas võrdõiguslikkuse saavutamise olulisust, sõnastas kriitilise massi kontseptsiooni, mille kohaselt on vähemalt 30% naiste esindatusest vajalik nende sisuliseks osalemiseks poliitilises ja avalikus elus (de Silva de Alwis 2024: 64). Vaatamata selle teooria tunnustatud rollile seadusandlikus ja institutsionaalses arengus, jääb naisjuhtide arv alahinnatuks, sellepärast et ÜRO soolise

võrdõiguslikkuse ja naiste mõjuvõimu suurendamise organisatsiooni andmetel ainult 26,9% ühekojaliste parlamentide või parlamendi alamkodade liikmetest on naised (UN WOMEN 2024). Lähis-Ida ja Põhja-Aafrika (MENA) piirkonnas on see näitaja veelgi madalam - 10,4% parlamendikohtadest (Cummings 2023).

Politoloogi Drude Dahlerupi sõnul peab jätkusuutliku soolise võrdõiguslikkuse saavutamiseks olema naiste osakaal juhtivatel kohtadel vähemalt 40–60% (Biini 2021: 97). Näiteks Euroopa on juba suutnud seda tulemust näidata, ületades 40% naiste osakaalu parlamendis. Samamoodi peab Euroopa Liit sooliselt tasakaalustatud organiks sellist organit, mille liikmetest vähemalt 40% on naised või mehed (Biini 2021: 106). Mis aga puudutab moslemienamusega riike, siis praegune eesmärk 30% kõlab sobivam ja realistlikum, kui 40%. Kriitiline mass põhjustab olulisi muutusi, kuid edasimineku on aeglane ja ebaühtlane, on loomulikult oluline liikuda tulevikus üle 30% esindatuse. Täielikku soolist võrdõiguslikkust saab aga saavutada ainult siis, kui naised ja mehed on otsustusorganites võrdselt esindatud (Biini 2021: 97). See võimaldab naistel täielikult realiseerida oma potentsiaali ning avaldada märkimisväärset mõju seadusandlikele, poliitilistele ja institutsioonilistele reformidele (de Silva de Alwis 2024: 64).

Selles kontekstis on üldtunnustatud, et naiste teatud taseme saavutamine seadusandlikes organites või korporatiivsetes struktuurides saab pöördepunktiks, mis aitab alati kaasa institutsionaalsetele muutustele. Seda nähtust uurides on mõned märkinud, et kriitilise massi saavutanud parlamentides naised algatavad ja võtavad vastu tõenäolisemalt naiste õigusi kaitsvaid seadusi kui organites, kus sellist esinduslikku lävendit ei ole saavutatud. See pöördepunkt toob kaasa olulisi muudatusi, mille tulemuseks on võrdõiguslikkust edendavate seadusandlike algatuste vastuvõtmine tänu kriitilise massiga loodud soodustavale keskkonnale (de Silva de Alwis 2024: 65). Kolmandik naiste osatähtsusest poliitilistes otsustusorganites kujunes kiiresti laialdaselt aktsepteeritud eesmärgiks ja see oli ka sookvootide kehtestamise põhjendus (Biini 2021: 97).

Andmed üle maailma näitavad, et naistel on 36% Ladina-Ameerika ja Kariibi mere piirkonna parlamendikohtadest ning 33% Euroopa ja Põhja-Ameerika parlamendiliikmetest. Sahara-taguses Aafrikas on 27% naissoost seadusandjatest, järgnevad Ida- ja Kagu-Aasia 23%-iga, Okeania 20%-iga, Kesk- ja Lõuna-Aasia ning Põhja-Aafrika ja Lääne-Aasia, kus naised moodustavad mõlema piirkonna naissoost parlamendiliikmetest 18% (Andmed seisuga 1. jaanuar 2024.) (UN WOMEN 2024).

Andmetest on näha, Euroopas ja Ladina- ja Põhja-Ameerikas on riike, mis on ületanud 30% kriitilise massi künnise ja on võtnud olulisi seadusandlikke meetmeid, teised piirkonnad aga näitavad madalamaid tulemusi. Arenevad normatiivsed struktuurid on tunnistanud, et naiste juhtpositsioonidele tõstmiseks tuleb ületada sügavalt juurdunud patriarhaalsed võimustrid nii ühiskonnas kui ka perekonnas (de Silva de Alwis 2024: 72). Kuigi naiste võrdne esindatus on ülemaailmne probleem ja ülaloodud andmete põhjal on see olukord teravam moslemienamusega riikides. Teadlased, kes analüüsivad naiste vähest osalemist moslemiriikide poliitilises elus, keskenduvad tavaliselt sotsiaalmajanduslike, kultuuriliste ja religioosete tegurite koosmõjule, mis takistab nende osalemist valimisprotsessides (Bulut 2021: 913).

1.3 Naiste roll moslemienamusega riikides

MENA piirkonnal on maailma regioonidest kõrgeimad tulemused religiooni ja riigi (RAS) näitaja järgi, mis mõõdab riigi sekkumise astet religiooni 175 riigis, muutes MENA piirkonna naiste inimõiguste ja ilmalikkuse osas pidevalt üheks madalamaks maailmas (Bouhamdan 2009: 1). Küsitlused on näidanud, et naiste diskrimineerimine on paljudes moslemienamusega riikides laialt levinud. 2013. aastal viis Pew Research Center läbi ülemaailmse küsitluse 39 moslemienamusega riigis, mis hõlmas enam kui 38 000 näost näkku intervjuud enam kui 80 keeles. Tulemused näitasid, et 85% moslemitest usuvad, et naised peaksid alati oma mehele alluma ja neile kuuletuma (Gouda & Potrafke 2016: 683).

Üks silmapaistvamaid ideoloogilisi probleeme, mis mõjutab naiste õigusi moslemimaailmas, on soolise identiteedi küsimus. Selle identiteedi võtmesümbolid on riietumisnormid ning islami moraalne ja sotsiaalne kord (Monshipouri 2004: 7). Paljud mosleminaised liituvad islamistide ridadega, et leida õigustatud tunnustust oma identiteedile, sotsiaalsele staatusele ja poliitilisele aktiivsusele (Monshipouri 2004: 9). Mosleminaised esindavad esiteks islami identiteeti, mis on sageli vastuolus tänapäevaste poliitiliste režiimide ja valitseva eliidiga. Teiseks on nad sunnitud vastanduma islamifundamentalistidele, kelle ideed, institutsioonid ja eesmärgid nad otsustavalt tagasi lükkavad. Lõpuks on nende jaoks sama oluline väljakutse kokkupõrge domineeriva patriarhaalse kultuuriga, milles nad peavad elama (Monshipouri 2004: 3). Moslemiühiskondades on naiste rolli küsimus nii perekonnas kui ka ühiskonnas üha enam muutumas potentsiaalsete muutuste võtmevaldkonnaks. Seda seetõttu, et perekond on jätkuvalt kesksel kohal nii kultuurilises kui ka ajaloolises kontekstis. Arvestades olemasolevaid meeste keskseid tavasid ja institutsioone, põhinevad valitsevad kultuurilised hoiakud naiste ja nende

seksuaalsuse suhtes arusaamal, et naised on "võrgutajad ning moraalsete ja sotsiaalsete häirete võimalikud allikad" (Monshipouri 2004: 4).

Lähis-Ida riikides omistatakse islamit tunnustavate inimeste elus perekonnale suurt tähtsust. See väljendub kalduvuses tugevdada traditsioonilisi soorolle (Monshipouri 2004: 14) Tavaliselt on Lähis-Ida riikidel näitajaid, mis viitavad probleemidele naiste õiguste laiendamisel. Selle nähtuse seletused taanduvad tõsiasi, et probleem peitub patriarhaalses kultuuris. (Monshipouri 2004: 15) Traditsiooniline islami perekond on üsna patriarhaalne ja väljendub mehe rolli domineerimises perekonnas. Seda saab väljendada isegi seaduste kaudu, näiteks pärivad mehed reeglina rohkem vara kui naised ja neil on õigus ühepoolset lahutada. Naised peavad töö leidmiseks ja reisimiseks luba küsima (Monshipouri 2004: 14). Selles kontekstis saab rahvuselusest sageli soopoliitika instrument ning naised satuvad sümbolseesse emarolli, tagades rahvuse füüsilise taastootmise ja kultuuriväärtuste edasikandmise (Monshipouri 2004: 15).

1.4. Kvootide tähendus ja nende kasutamine

Üha enam riike kehtestab nüüd avalikel valimistel erinevaid sookvoote, et tagada sooline tasakaal poliitilistes institutsioonides. Enamikus arengumaades võeti valimiste sookvoodid kasutusele 1990. aastatel, suuresti ÜRO Pekingi naiste õiguste konverentsi mõjul (Shitrit 2016: 781). Sookvoodisüsteemide peamine eesmärk on suurendada naiste esindatust poliitilistel ametikohtadel ja vältida nende marginaliseerumist poliitilises sfääris. Kriitilise massi kontseptsiooni kohaselt hakkavad naisseadusandjad otsustamisprotsessi oluliselt mõjutama siis, kui nende arv seadusandlikes organites saavutab märkimisväärse taseme. Seetõttu on kvoodimehhanismide eesmärk tagada naiste osakaal kandidaatide, parlamendiliikmete, komisjonide või valitsuse hulgas (Shitrit 2016: 782).

Sookvootide tõhususe argumendid toetuvad peamiselt kahele olulisele aspektile. Esimene on see, et kvoodid edendavad naiste huvide sisulist esindamist, tuues poliitilisse sfääri rohkem naisi. Teine on nende sümbolne roll, kuna kvoodid näitavad, et naised on võimelised juhtpositsioone hoidma, tõrjudes sellega naiste ajaloolist marginaliseerumist poliitikas (Shitrit 2016: 783).

Kvootide rakendamise tulemuslikkus sõltub riigi sisemisest dünaamikast, sh institutsionaalsest raamistikust, kvoodipoliitika spetsiifikast, poliitilise eliidi, naisorganisatsioonide, kohtusüsteemi ja kodanikuühiskonna toetusest, aga ka kasutatavate kvootide tüübist (Ertan 2011: 3). Kaasaegses poliitikas on laialdaselt kasutusel kolm peamist sookvootide tüüpi:

1. Esimene neist on **reserveeritud kohad**, sealhulgas mitmesugused põhiseaduslikud ja/või seadusandlikud sätted, mis peavad tagama naistele teatud arvu kohti riikide seadusandlikes kogudes (Ertan 2011: 3). Reserveeritud kohtade kasutamine aitab kasvu hoogustada poliitiliste parteide kalduvus esitada vähemusrahvuste kandidaate (Zuber 2015: 394).
2. Teine on **seadusandlikult kehtestatud kandidaatide kvoodid**, mis on kehtestatud põhiseaduses ettenähtud dokumentidega, et kehtestada kandidaatide seas teatud protsent naisi (Ertan 2011: 3).
3. Kolmas on **vabatahtlikud erakonna kvoodid**, mille erakonnad võtavad vastu omal algatusel, et teatud osa naisi saaks otsuseid langetada (Ertan 2011: 3).

Kuid isegi 30% kvoodikünnise saavutamisel asetavad parteid naised sageli nimekirjade lõppu, täites küll formaalselt nõudeid, kuid tegelikult vähendades kvoodi mehhanismide tõhusust (Ertan 2011: 4). Kvoote võetakse üha sagedamini vastu, kuid see ei ole alati piisav, kuna naiste esindatuse kasv on endiselt keeruline (Ertan 2011: 2).

Erinevat tüüpi kvootide kehtestamine toob kaasa süsteemsed reformid erinevates institutsioonides. Reserveeritud kohad nõuavad muudatusi valimis mehhanismides, et tagada naistele minimaalne kohtade arv. Erakondade kvoodid, olles vabatahtlikud, toovad kaasa praktilisi reforme, mis on seotud erakondade reeglite ja kandidaatide valimise protseduuride läbivaatamisega. Seadusandlikud kvoodid mõjutavad omakorda võrdõiguslikkuse juriidilist definitsiooni, mis võib kaasa tuua muudatusi põhiseaduses või valimisseadustes (Ertan 2011: 4).

2. Institutsionaalsed mehhanismid moslemiriikides

Teine peatükk pöörab tähelepanu moslemiriikide religioossele poolele ja uurib islami tähtsust poliitikakujundamises. Esimeses alapeatükis käsitletakse traditsioonide tähtsust igapäevaelus, rõhutades, et paljudes riikides peetakse naiste peamiseks rolliks hoolitsemist pere ja kodu eest. Selline arusaam toetab patriarhaalset maailmavaadet ning võib piirata naiste õigusi avalikus sfääris. Teises osas uuritakse, kuidas islam mõjutab riigi seadusandlust. Erinevate riikide lähenemised islami tõlgendamisele tuuakse esile, arvestades samal ajal ka usuvabaduse tagamist ja kodanike võrdsust seaduse ees.

2.1 Religioossuse ja religioosse õiguse roll soolises võrdõiguslikkuses islamimaades

Uuringud näitavad, et piirkondades, kus domineerivad moslemi- ja katoliiklikud ühiskonnad, on seadusandlikel ametikohtadel kõige vähem naisi (Bulut 2021: 915). Koduse eluviisiga naised toetavad suurema tõenäosusega islami parteisid, mis edendavad islami väärtusi ja põhimõtteid (Bulut 2021: 917). Nagu juba on teatud, islam toetab traditsioonilisi religioosseid norme, naisi tajutakse eelkõige koduperenaiste ja emadena ning mehi perepeade ja peamiste leivateenijatena (Bulut 2021: 915).

Naiste õiguste piirangud on islamimaades tavalisemad kui teistes riikides, kusjuures mõju on kõige tugevam ja süstemaatilisem araabia riikides. Üksikisiku tasandil tugevdab moslemi identiteet patriarhaalseid vaateid. Ühiskondlikus mastaabis on moslemite suur osakaal korrelatsioonis patriarhaalsete väärtuste levimusega. Lisaks on moslemite toetus nendele normidele endiselt tugev, võttes arvesse demograafilisi ja sotsiaalseid tegureid, nagu sugu, vanus, haridustase ja religioossus (Bulut 2021: 915).

Näitena meeste ja naiste erinevatest õigustest moslemiriikides võib tuua asjaolu, et nende sotsiaalne ja majanduslik staatus erineb üsna oluliselt ning selle staatuse põhjuseks on kummagi soo roll, mis on ette nähtud islami ja riikide seadustega (Coffé Dilli 2015: 530). See on seotud ka asjaoluga, et mehed kipuvad töötama täiskohaga ja omama haridust, samas kui naised teevad tõenäolisemalt majapidamistöid (Coffé Dilli 2015: 528). Selle seletus peitub taas patriarhaalse kultuuri ja riiklike struktuuride vastastikmõjus. Naised ja mehed annavad religioonist sageli oma tõlgendusi, mis omakorda kujundavad nende seisukohti soolise võrdõiguslikkuse ja rollide kohta (Glas, Spierings & Scheepers: 688). Islam on osariigis erineval määral kaasatud ja ei ole alati põhiseaduse alus. Näiteks Iraanis on islam riigiusk, Süürias aga mitte. Türgi on endiselt ainus Lähis-Ida riik, kus religiooni ja riigi lahusus on sätestatud põhiseaduses, jättes islami poliitikasfäärist välja. (Coffé Dilli 2015: 530).

2.2 Islam põhiseadustes: roll seadusandluses ja inimõiguses

Üle poole maailma moslemitest, hinnanguliselt üle 1,3 miljardi inimese, elab riikides, mis ei ole islamivabariigid ega tunnista islamit riigiusuna. See viitab sellele, et riikides, mis ei ole islamit oma ametlikuks usundiks kuulutanud, võib sageli elada suur hulk moslemeid (Stahnke & Blitt 2005: 6). Nad võivad elada riikides, mida peetakse ilmalikeks või riikides, kus religiooni osas hoitakse madalat profiili. (Stahnke ja Blitt 2005: 7). Mõnes sellises riigis võivad usu- ja veendumusvabaduse õigused küll säilida, kuid põhiseaduse kõik sätted ei pruugi olla piisavalt selged, mis võib õõnestada usuvabadust ja erineda rahvusvahelistest standarditest (Stahnke & Blitt 2005: 13).

Tabel 1. Religiooni põhiseadusliku rolli määratlemine

Kuulutasid välja islamiriigiks	Kuulutasid välja islami riigi religiooniks	Põhiseaduslikku deklaratsiooni pole	Kuulutasid välja ilmalikuks riigiks
<ol style="list-style-type: none"> 1. Afganistan 2. Bahrein 3. Brunei 4. Iraan 5. Maldivid 6. Mauritania 7. Omaan 8. Pakistan 9. Saudi Araabia 10. Jeemen 	<ol style="list-style-type: none"> 11. Alžeeria 12. Bangladesh 13. Egiptus 14. Iraak 15. Jordaania 16. Kuveit 17. Liibüa 18. Malaisia 19. Maroko 20. Katar 21. Tuneesia 22. AÜE 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Albaania 2. Liibanon 3. Süüria 4. Indoneesia 5. Komoorid 6. Djibouti 7. Gambia 8. Sierra Leone 9. Somaalia 10. Sudaan 11. Usbekistan 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Burkina Faso 2. Tšaad 3. Guinea 4. Mali 5. Niger 6. Senegal 7. Aserbaidžaan 8. Kõrgõzstan 9. Tadžikistan 10. Türgi 11. Türkmenistan
<p>Moslemi rahvaarvu hinnang:</p> <p>Osariikide jaoks, kes on ametlikult välja kuulutanud islami: 285,5 miljonit inimest, kellest umbes 28% on moslemid, elavad peamiselt moslemiriikides.</p>	<p>Moslemi rahvaarvu hinnang:</p> <p>Riikide puhul, mis on kehtestanud islamiriigi religiooniks (kaasa arvatud eelmine kategooria): 602,5 miljonit inimest, millest umbes 58% on moslemid, elavad valdavalt moslemiriikides.</p>	<p>Moslemi rahvaarvu hinnang:</p> <p>Riikide puhul, kus põhiseaduslikud viited religioonile ei viita: 287,5 miljonit inimest, mis on ligikaudu 28,5% moslemitest, kes elavad valdavalt moslemiriikides.</p>	<p>Moslemi rahvaarvu hinnang:</p> <p>Ilmalike osariikide jaoks: 140 miljonit inimest, millest umbes 13,5% on moslemid, elavad valdavalt moslemiriikides</p>

Allikas: Stahnke & Blitt, 2005. *Autori koostatud.

Enamasti riigid, mis kuulutavad end islamiriikideks, annavad religioonile tõepoolest erilise rolli (Stahnke & Blitt 2005: 6). Näiteks Egiptus ja Pärsia lahe riigid kehtestavad oma praktikas islami õiguse põhimõtted õiguse aluse ja allikana, selline praktika pole sugugi haruldane. Keegi ei vastuta islami vastavuse hindamise eest õiguspõhimõtetele (Stahnke & Blitt 2005: 10).

Mõnes riigis mainitakse seadusandluse allikana ka muid põhimõtteid peale islami õiguse, põhimõtete või kohtupraktika. Näiteks Sudaanis tunnustatakse täiendavate allikatena lisaks islami seadustele ja rahva konsensusele rahvahääletuse kaudu ka põhiseadust ja tavaid. Huvitaval kombel ei anna põhiseadus Iraagis mitte ainult islamit seadusandluse kontrolli

alusena, vaid nõuab ka seda, et seadusandlus ei tohi olla vastuolus demokraatlike põhimõtete ega inimõiguste tagatistega (Stahnke & Blitt 2005: 11).

3. Metodoloogia

Metodoloogia keskendub uurimismeetodile, nimelt valitud võrdlevale analüüsile ja selle aluseks olevatele allikatele, sealhulgas riiklikule statistikale, õigusaktidele ja teaduskirjandusele. Andmed Iraagi, Pakistani, Türgi ja Usbekistani parlamenti valitud naiste kohta aastatel 2002–2023 koguti ametlikest registritest ja rahvusvahelistest organisatsioonidest. Lisaks uuritakse valimisseadusandlust, kehtestatud kvootide tõhusust ja kultuuriliste tegurite mõju esindatusele. Riikide valik põhines kahel kriteeriumil, nimelt religiooni põhiseaduslikul rollil ja andmete kättesaadavusel.

3.1. Andmete kogumise meetodid

Naiste poliitilise esindatuse ja kvoodisüsteemide uurimisel moslemienamusega riikides kasutati kombineeritud lähenemist. Analüüsiti nii ametlikke statistikaandmeid kui ka rahvusvaheliste andmebaaside infot. Lisaks tugineti teadusartiklitele, mis käsitlesid teemat eri vaatenurkadest ja olid avaldatud mitmes keeles. Selline mitmekülgne lähenemine aitas kujundada põhjalikuma arusaama uuritavast probleemist.

Töö esimene samm oli määrata kindlad kriteeriumid uuritavate riikide valikuks, et fookus oleks selge ja uuritav probleem kitsendatud. Riikide valiku kriteeriumid põhinesid geograafilisel asukohal ja ennekõike religiooni (islami) rollil õiguses. Uuringu jaoks koguti ja analüüsiti andmeid naiste esindatuse kohta neljas valitud riigis: Iraagis, Pakistanis, Türgis ja Usbekistanis ajavahemikul 2002–2023. Valitud ajavahemik valiti alates hetkest, mil ühes uuritavas riigis kehtestati esimesed kvoodid. Esimene riik, kes neljast uuritud riigist kvoodi kehtestas, oli Pakistan, kes kehtestas kvoodi 2002. aasta valimistel (Muhammad & Shafiq 2019: 280). Kvoodide andmed võeti selle teema kohta käivast globaalsest andmebaasist. Samuti allikate hulka kuuluvad mitmesugused globaalsed andmebaasid ja rahvusvaheliste organisatsioonide, näiteks Gender quota portal, IPU koostatud aruanded, Religiooniandmete arhiivide ühenduse (ARDA) andmed. Kogutud statistika võimaldas jälgida, kuidas on naiste poliitiline esindatus ajas muutunud ja millist mõju avaldasid erinevat tüüpi kvoodid naiste osalusele parlamentides.

Analüüsi raames käsitleti ka riiklikke õigusakte ja teadusartikleid, mis käsitlevad islami mõju riigi tasandil, kuna käsitusviisid erinevad riigiti märgatavalt. Kasutati andmeid rahvusvahelistest edetabelitest, mis võimaldasid paremat võrdlust. Uuriti erinevaid kvoodisüsteemide rakendamise mehhanisme, sealhulgas nende õiguslikku kohustuslikkust ja sanktsioonide olemasolu nende mittetäitmise korral. Tähelepanu pöörati ka seaduste tegelikule rakendamisele. Analüüs hõlmas sotsiaalseid ja kultuurilisi tegureid, mis võivad mõjutada kvootide tõhusust, ning käsitleti eraldi ka religiooni rolli selles protsessis.

Üldiselt kirjanduse ülevaade moodustab töö teoreetilise aluse, mille kaudu on võimalik mõista kultuurilisi ja sotsiaalseid tegureid, mis mõjutavad naiste poliitilist esindatust moslemienamusega riikides. Kirjandus põhineb teadusartiklidel ja rahvusvaheliste organisatsioonide uuringutel. Ülevaates tehti kindlaks peamised teoreetilised raamistikud, nagu kriitilise massi teooria ning sotsiaalsete normide roll naiste poliitiliste võimaluste kujundamisel. Mõningaid raskusi põhjustas allikate piiratud kättesaadavus ning vajadus tõlkida osa materjalist. Samuti kasutati töö akadeemilisemaks tajumiseks tehisintellekti, nimelt sünonüümide leidmiseks, töö struktuuri ja tõlke täpsustamiseks. Lõpposas keskendutakse võrdlevale analüüsile, kus vaadeldakse religiooni, kultuuri ja ühiskondlike tegurite rolli esindatuses ning hinnatakse kvootide mõju, kasutades selle illustreerimiseks ka tabelipõhist esitust.

Kokkuvõttes võimaldab see meetod mitte ainult jälgida naiste poliitilise esindatuse muutusi, vaid ka mõista sügavamaid sotsiaalseid, kultuurilisi ja institutsionaalseid mehhanisme, mis mõjutavad naiste võimalusi ja rolli poliitilises elus.

3.2. Riikide valimi kriteeriumid

Riikide valikul lähtutakse religiooni põhiseaduslikust rollist (Tabel number 1) ning andmete kättesaadavusest naiste arvu ja kvootide kohta parlamendis. See põhineb 4 riigil:

1. **Iraak.** Riik, mis viitab oma põhiseaduses demokraatiale, islami seadustele ja põhimõtetele kui seadusandluse alustele (Kalaycıolu 2005: 124). Põhiseaduse üks esimesi artikleid kuulutab islami riigi ametlikuks religiooniks, mille alusel kujuneb seadusandlus. Väide, et islam on seadusandluse peamine allikas, rõhutab islamiõiguse tähtsust riigis, kus valdav enamus elanikkonnast on moslemid (Khairullin 2019: 153).
2. **Pakistan.** Pakistan asutati moslemiriigina ja seetõttu mängib religioon selle poliitilises arengus võtmerolli (Chengappa 2001: 2155). Islami õpetused on riigi põhiseaduse aluseks, määratledes seadusandluse põhimõtted, isegi vaatamata võimalikele erinevustele selle tõlgendamises. See näitab, et religioon on alati olnud riigi valitsemise põhijuhis. Pealegi ei mõjuta see mitte ainult poliitilist süsteemi, vaid ka sotsiaalset dünaamikat ja tegevust erinevates, sealhulgas keerukates sfäärides (Zulfiani & Maninggesa 2022: 38).
3. **Türgi.** See on ilmalik riik ja üks väheseid moslemiriike koos Senegaliga, kus ilmalikkus on põhiseaduses kirjas (Oktem 2002: 371). See põhimõte põhineb poliitilistel ja sotsiaalsetel küsimustel lahendamisel pigem inimlikul mõistusel kui jumalikul ilmutusel ning on Türgi Vabariigi jaoks põhiline (Oktem 2002: 372).

Moslemienamusega riigis puuduvad ilmalikud seadused aga avalikus elus sageli kokku praktiliste raskustega (Oktem 2002: 376). Paljude türklaste jaoks tunduvad islami põhimõtted lääne filosoofiaga kokkusobimatud ning islami fundamentalistid ja mõned intellektuaalid peavad demokraatiat ja ilmalikkust islami dogmaga vastuolus olevaks. Türgi pole aga ajalooliselt olnud rangelt traditsiooniline moslemi ühiskond – selle ajaloolised, sotsiaalsed ja kultuurilised tingimused on aidanud kaasa islami ja lääne poliitilise mõtte sünteesi kujunemisele (Oktem 2002: 372).

Ilmalikus riigis:

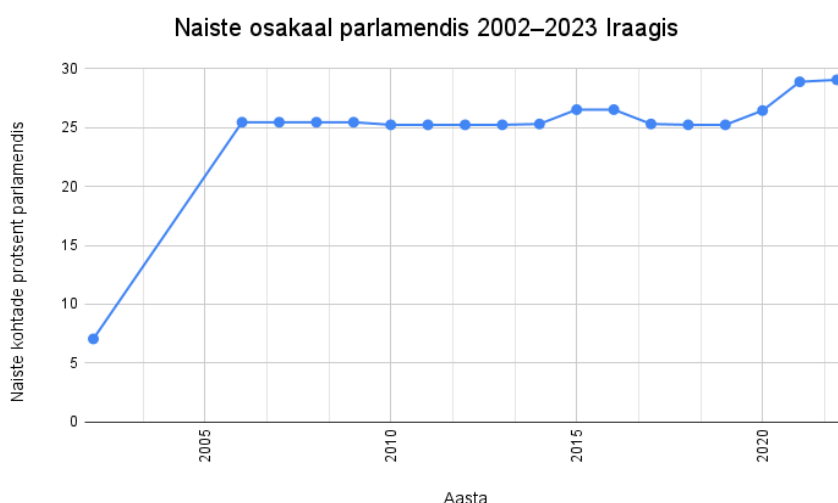
1. Religioon ja riik on lahus.
 2. On usu-, veendumus- ja südametunnistuse vabadus..
 3. Välditakse äärmuslikke liikumisi.
 4. Keegi ei sunni teist inimest vägisi religiooni või sekti aktsepteerima.
 5. Need, kes soovivad kasutada religiooni isiklikel eesmärkidel, ei tohi seda teha (Oktem 2002: 373)
-
4. **Usbekistan.** Nõukogude ateismi ja sekulaarsuse pärand on avaldanud märkimisväärset mõju kõigi Kesk-Aasia riikide religioossele ja kultuurilisele keskkonnale (Yerekesheva 2020: 68). Usbekistani põhiseadus sätestab selle suveräänse, demokraatliku, õigusliku, ilmaliku ja unitaarse riigi staatuse, kuid ei sisalda sätteid, mis kehtestaksid islami riigireligioonina (Yerekesheva 2020: 69)

4. Analüüs

Uurimuse neljas peatükk on pühendatud naiste osalemise analüüsile Iraagi, Pakistani, Usbekistani ja Türgi parlamentides ajavahemikul 2002–2023. Näidatud on iga riigi esindatuse üldine dünaamika. Allpool vaadeldakse religiooni tähtsust uuritud riikide õiguses ja antakse erinevaid hinnanguid. Järgmises alapeatükis uuritakse religioosseid ja kultuurilisi tegureid, mis näitavad, et kõigis riikides tajutakse naist eelkõige ema ja abikaasana, ning patriarhaadi olulisust ühiskondlikul tasandil.

4.1. Naiste osalemise dünaamika analüüs Iraagi, Pakistani, Usbekistani ja Türgi parlamentides. Kvoodid muutuste teguritena (2002–2023).

4.1.1. Iraak

Joonis 1. Naiste osakaal parlamendis 2002-2023 Iraagis

Allikas: Our World In Data, 2025.*Autori koostatud.

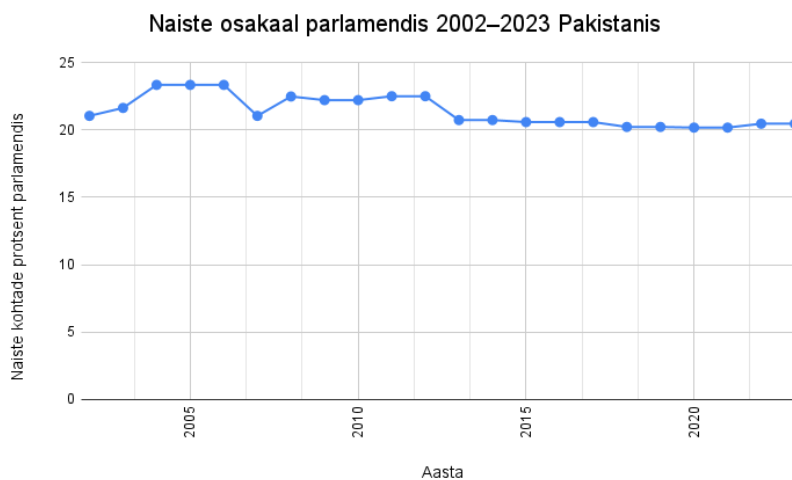
Our World In Data andmetel 2023. aastaks ulatus naiste osakaal Iraagi parlamendis 29%-ni. Üldiselt püsis aastatel 2006–2023 naiste osalus riigi seadusandlikus kogus suhteliselt kõrgel tasemel võrreldes teiste aastatega. Eriti tuleb märkida, et 2005. aastal toimusid Iraagis esimesed vabad valimised pärast Saddam Husseini režiimi kukutamist. Tema ametiajal (eriti 2002. aastal) moodustasid naised parlamendiliikmetest vaid 7,6%. Pärast poliitilisi muutusi olukord aga muutus. Juba 2005. aastal kehtestati tänu uutele valimisreeglitele kvoot – vähemalt 25% ametikohtadest peaksid olema naised ning naiste osakaal suurenes ja ulatus graafiku andmete põhjal isegi veidi üle 25%. Lisaks kehtestati kandidaatide nimekirjade moodustamiseks

erikord: iga nelja inimese seast pidi vähemalt üks olema naine. Kvootide mittetäitmise eest sanktsioone ei ole (Gender quota portal 2025).

Kui vaadata dünaamikat aastate kaupa, siis on näha, et pärast 2005. aastat stabiliseerus naiste osakaal parlamendis umbes 25% juures ja kõikus veidi. See stabiilsus peaaegu kahekümne aasta jooksul on tõend süsteemi tugevusest. Eraldi kasvuspurte registreeriti aastatel 2015 ja 2021 ning 2023. aastal saavutati tulemus 29%.

Iraagi lähenemine soolisele võrdõiguslikkusele parlamendis põhineb järgmistel tegevustel: kvoodid on sätestatud põhiseaduses, kõik nõuded on sätestatud seaduses ja naiste puuduse lahendamiseks on loodud täiendavad mehhanismid (Gender quota portal 2025).

4.1.2. Pakistan

Joonis 2. Naiste osakaal parlamendis 2002-2023 Pakistanis

Allikas: Our World In Data, 2025.*Autori koostatud.

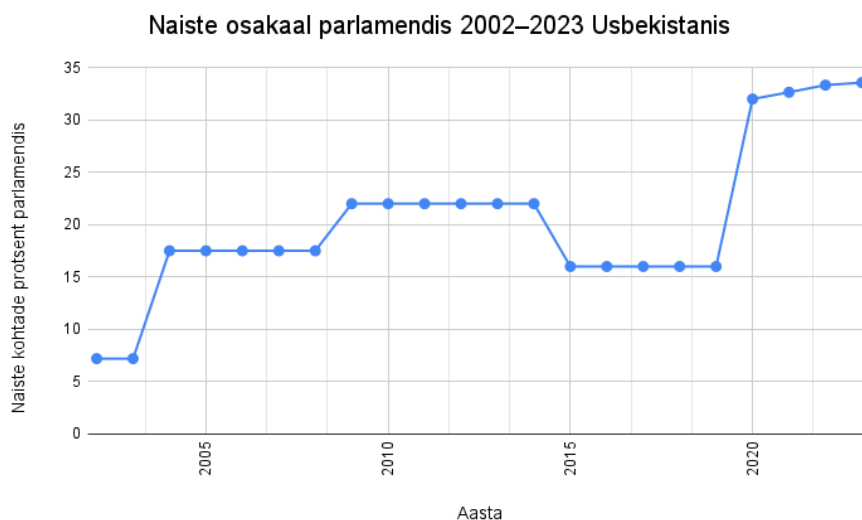
Pakistanis juhitud naiste osalemisest poliitikas endiselt üsna konservatiivsed põhimõtted. 2002. aastal kehtestati riigis kvoot, mis nägi ette, et vähemalt 17% parlamendi kohtadest jaotatakse naistele (Gender quota portal 2025). Enne selle reegli kehtestamist oli naiste osalus parlamendis minimaalne, mis selgub Our World In Data. Our World In Data andmetel eelmistel valimistel oli nende osakaal vaid 2,3%. Kvoodi kehtestamine võimaldas küll teatud edusamme saavutada, kuid kasvudünaamika osutus väga tagasihoidlikuks. Suurim naiste protsent oli aastatel 2003-2006. 2023. aastaks oli naiste osakaal parlamendis langenud 21%-ni. Kuigi see ületab seaduslikku kvooti, kujutab see endast siiski naiste esindatuse langustrendi.

Graafik näitab naiste osakaalu kasvu dünaamikat pärast kvoodi kehtestamist 2002. aastal. Algusaastatel toimus märgatav tõus, millele järgnes aastatel 2007–2013 suhteline stabiilsus. Hilisematel aastatel on täheldatav kerge langustrend, mis püsib ligikaudu samal tasemel kuni 2023. aastani.

Tuleb märkida, et Pakistan ei näe ette kvoodi nõuete täitmata jätmise tegelikke tagajärgi, mis vähendab oluliselt selle vahendi tõhusust. Veelgi enam, naised valitakse enamasti pigem eraldi nimekirjades kui erakondade üldnimekirjades, mis piirab oluliselt nende poliitilist mõjuvõimu ja sõltumatust parlamendi tegevuses (Gender quota portal 2025).

Kuigi 21% saavutamine on kindlasti edasimineku võrreldes 2000. aastate algusega, võib julgelt eeldada, et trend jätkab langust ning Pakistani naised seisavad poliitilisel osalemisel endiselt silmitsi oluliste takistustega. Arvestades viimastel aastatel tehtud edusamme, on ilma tõsiste reformideta raske oodata nende osaluse olulist suurenemist.

4.1.3. Usbekistan

Joonis 3. Naiste osakaal parlamendis 2002-2023 Usbekistanis

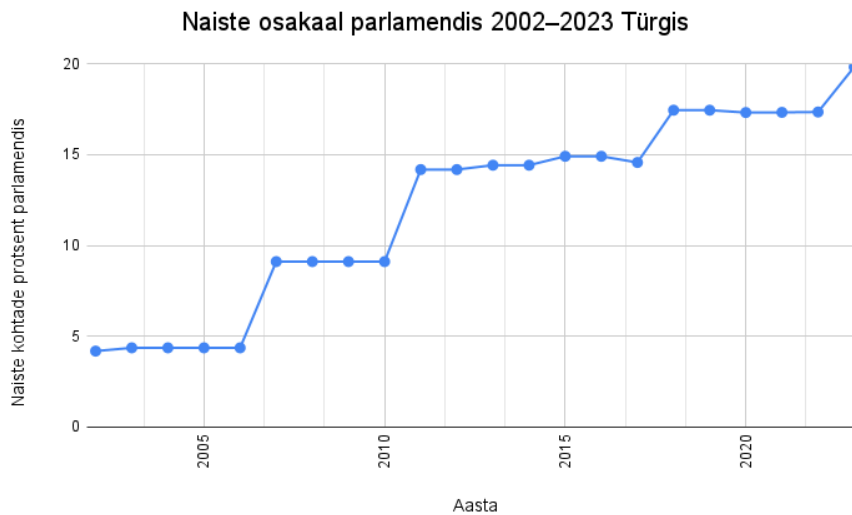
Allikas: Our World In Data, 2025.*Autori koostatud.

Usbekistan liigub enesekindlalt soolise võrdõiguslikkuse edendamise suunas poliitilises sfääris. 2003. aastal kuulus naistele vaid 7,2% parlamendikohtadest, kuid järgmisel aastal võeti vastu seadus, millega kehtestati naiste miinimum kvoot 30% (Gender quota portal 2025). See on kõrgeim kehtestatud kvoot nelja analüüsitud riigi seas. 2023. aastaks saavutas naiste osakaal seadusandlikus kogus 33%, ületades kehtestatud normi.

Usbekistani graafiku analüüs näitab, et alates kvootide kehtestamisest 2004. aastal on toimunud üsna kiire kasv. Naiste esindatus tõusis kiiresti umbes 17–18%-ni ja püsis sellel tasemel stabiilsena kuni 2009. aastani. Järgnevatel aastatel toimus edasine kasv: naiste osakaal ületas 20% ja püsis stabiilsena kuni 2014. aastani. Alles pärast 2019. aasta valimisi muutus olukord dramaatiliselt: naiste arv parlamendis suurenes järsult, ületades 30%, ja see positiivne trend jätkus, ulatudes 2023. aastaks 33%-ni.

Nagu Pakistani puhul, ei näe Usbekistan ette õiguslikke tagajärgi, kui ei järgitakse kvoodid, mis võib teoreetiliselt nõrgendada mehhanismi tõhusust (Gender quota portal 2025).

4.1.4. Türgi

Joonis 4. Naiste osakaal parlamendis 2002-2023 Türgis

Allikas: Our World In Data, 2025.*Autori koostatud.

Erinevalt paljudest riikidest (mitte ainult moslemiriikidest) ei ole Türgis seadust, mis kehtestaks naistele parlamendis kvoodid. Siiski on mõned erakonnad oma parteides kvoodid vabatahtlikult kehtestanud. Vaatamata neile sammudele moodustavad naised 2023. aastaks ikkagi vaid umbes viiendiku.

Türgi graafiku kohaselt on naiste arv parlamendis alates 2002. aastast järk-järgult suurenenud. Perioodi alguses jäi naiste osakaal parlamendis vahemikku 4–5%, kuid 2007. aastaks oli see kasvanud 9%-ni. Järgnevatel aastatel, kuni 2010. aastani, püsis olukord stabiilsena. 2011. aastal toimus aga märgatav tõus ning esindatus ulatus umbes 14–15%-ni. Aastatel 2016–2017 näitajad stabiliseerusid taas, millele järgnes 2018. aastal uus tõus 17–18% tasemele. 2023.

aastaks oli naiste esindatus parlamendis kasvanud 20%-ni, mis tähistab märkimisväärset edasiminekut võrreldes perioodi algusega. Türgi kogemus näitab, et parteisisesed algatused võivad avaldada positiivset mõju naiste osalemise suurendamisele poliitilises elus. Ilma ametliku seadusandliku raamistikuta on see protsess aga aeglane ja ebastabiilne.

4.2. Religioosete tegurite võrdlev analüüs

4.2.1. Türgi

Türgis on pikka aega valitsenud vastasseis islami ja ilmalike väärtuste vahel, millel on olnud märkimisväärne mõju naiste osalemisele riigi poliitilises elus (Taşkın 2021: 3). Kuigi Türgi on teinud olulisi seadusandlikke algatusi soolise võrdõiguslikkuse tugevdamiseks, sealhulgas tsiviil- ja karistusseadustiku muudatusi, on nende praktiline rakendamine endiselt küsitav. Uusi regulatsioone tõlgendatakse sageli traditsiooniliste islami väärtuste prisma läbi, mille tulemuseks on seadused, mis eksisteerivad vaid paberil ja millel puudub vajalik mõju ühiskonna igapäevaelule (Müftüler 2005: 27). See viitab sellele, et isegi ilmalikus riigis piiravad religioossed ja sotsiaalsed ootused sageli naiste iseseisvuse ja aktiivse poliitilistes protsessides osalemise soovi.

Religiooniandmete arhiivide ühenduse andmetel (ARDA) on Türgis usuorganisatsioonide riiklik rahastamine üsna kõrge: riik on vastavas edetabelis 253 organisatsiooni hulgas 46. kohal, mis näitab riigi suurt tähelepanu religioossele sfäärile. Samal ajal hinnatakse usuvähemuste avaliku diskrimineerimise taset 25/253-le, mis on keskmisest kõrgem näitaja, mis näitab, et teiste uskudega inimesed pole eriti teretulnud, ning usulise tegevuse riiklik reguleerimine on kõrgel tasemel - 12/253, mis näitab ka riigi märkimisväärset tähelepanu religioossele sfäärile (ARDA 2025).

Türgi seaduste kohaselt on neil lubatud tegeleda misjonitööga. Türgi põhiseaduse artikkel 24 sätestab, et religioosse kultuuri ja moraali õpetamine on üks kohustuslikest õppeainetest alg- ja keskkooli õppekavas. Muu usuõpetus ja kasvatus toimub isiku enda soovil, alaealiste puhul aga nende seaduslike esindajate soovil. Valitsuse andmetel on 99 protsenti elanikkonnast moslemid. Usulise järgimise tase on riigi piirkonniti erinev, mida seletatakse ilmalike traditsioonide ja ametlike piirangute mõjuga usuliste veendumuste väljendamisele poliitilises ja avalikus elus. Türgi põhiseaduse kohaselt on neil lubatud tegeleda proselütismiga ehk oma usu levitamisega (ARDA 2025). Türgis on aga avalikes asutustes, näiteks koolides, usuliste rõivaste kandmine keelatud (US. department of state 2025). Lisaks sätestab Türgi põhiseaduse artikkel 24, et religioosse kultuuri õpetamine on üks kohustuslikest õppeainetest alg- ja

keskkooli õppekavas. Muu usuõpetus ja -koolitus viiakse läbi isiku enda soovil (ARDA 2025). Need andmed näitavad, et religioonil Türgis on jätkuvalt oluline roll sotsiaal-poliitilises elus, mis mõnikord pidurdab pluralistliku keskkonna arengut.

4.2.2. Pakistan

Pakistani ühiskonnaelu struktuuris on religioosne norm aluseks, mis kujundab õigusnorme ja igapäevaseid sotsiaalseid tegevusi. Islam ei ole lihtsalt süsteem, elementide kogum, vaid ennekõike ideoloogia, mis inimesi juhib. Islamil on oma roll elu eri valdkondade, sealhulgas poliitika kujundamisel. Pakistani seadus sisaldab sätteid võrdsuse ja mittediskrimineerimise kohta, kuid tegelikkus on teistsugune (Sharif & Hina 2018: 70). Riiklik diskrimineerimine usuvähemuste vastu on endiselt pakiline probleem (253 riigi seas 12. kohal) (ARDA 2025). Piirangud, takistused ja mitmesugused vastuolud mõjutavad ka naisi, kelle osalemine poliitikas on endiselt ebapiisav. Samuti märgivad nad, et paljud erakonnad ei näita naiste poliitikasfääri kaasamise küsimustes initsiatiivi. Lisaks on patriarhaalsetel ideedel kujunev sotsiaalne surve takistuseks ka naistele poliitilise karjääri loomisel ja kõrgete ametikohtade hõivamisel (Sharif & Hina 2018: 70).

ARDA andmetel on religiooni avalik rahastamine Pakistanis üks maailma kõrgemaid (253 riigi seas 13. kohal), mis viitab kalduvusele, et religioossed normid mõjutavad poliitikat ja igapäevaelu. Riik reguleerib aktiivselt enamiku usukogukondade tegevust (maailma edetabelis 31. koht) (ARDA 2025).

Viimasel 1998. aastal läbi viidud rahvaloendusel põhinevad ametlikud andmed näitasid, et umbes 97 protsenti elanikkonnast on moslemid. Proselütism ei ole lubatud. Pakistanlased usuvad, et võim, mida Pakistani rahvas peab teostama Allahi poolt etteantud piirides, on püha kohustus. Pakistani põhiseaduse artikkel 31 sätestab, et riik püüab muuta Koraani ja islami õppimise Pakistani moslemitele kohustuslikuks (ARDA 2025).

4.2.3. Usbekistan

Usbekistan nagu Türgi on ilmalik riik. ARDA andmetel on Usbekistanis religioonile suunatud rahaline toetus üsna suur: riik on usuinstitutsioonide valitsusepoolse rahastamise poolest 253 riigi seas 68. kohal. Mis puutub usuvähemuste olukorda, siis sotsiaalse diskrimineerimise tase riigis on endiselt suhteliselt keskmine (128. koht 253 riigi seas). Usbekistan on usuvähemuste ametliku diskrimineerimise poolest maailmas 10. kohal. Hinnanguliselt on 90 protsenti elanikkonnast nominaalselt moslemid. Proselütism ei ole lubatud. Usbekistani põhiseaduse artikkel 31 sätestab, et igäühele on tagatud südametunnistuse vabadus. See tähendab, et igal inimesel on õigus praktiseerida või mitte praktiseerida mis tahes usku (ARDA 2025).

Nagu Türgis, on ka siin vastuolu tunnustatud ilmalikkuse ja üsna kõrgete hinnangute vahel, mis viitab sellele, et religiooni rolli tegelikkus on mitu korda suurem, kui meile ütleb fakt, et Usbekistan on ilmalik riik. Traditsioonilised islami väärtused on inimeste mõtetes palju sügavamalt juurdunud, kui tundub, ja just need kujundavad käitumisnorme.

4.2.4. Iraak

ARDA andmetel on religiooni riiklik rahastamine kõrge (13. kohal 253 riigi seas), mis võib suurendada traditsiooniliste väärtuste tähtsust inimeste mõtetes. Usuvähemuste olukord riigis on endiselt pingeline, kuna usuvähemuste sotsiaalse diskrimineerimise näitaja on äärmiselt kõrge (3. koht maailmas), mis peegeldab sallimatust teiste religioonide suhtes. Riiklik diskrimineerimine on veidi vähem väljendunud (40. koht 253-st). Ligikaudu üheksakümmend viis protsenti elanikkonnast on moslemid. Proselütism on lubatud. Iraagi põhiseaduse artikkel 29 sätestab, et perekond on ühiskonna alus ning riik on kohustatud seda ja selle usulisi väärtusi kaitsma (ARDA 2025).

4.3 Iga riigi kultuuriliste ja sotsiaalsete eripärade võrdlev analüüs

4.3.1. Türgi:

Türgis seisavad naised sageli silmitsi oma tööalaste kultuuriliste hoiakute ja arusaamadega, mis on sügavalt juurdunud patriarhaalsetesse stereotüüpidesse. Üheks peamiseks põhjuseks nende madalale tööjõus osalemise määrale peetakse nende töötamist kodus (Kagnicioglu 2017: 351). Türgis piiravad teatud „kaitsvad“ õigussätted naiste juurdepääsu mitmetele füüsilist tööd hõlmavatele ametitele, näiteks raskuste tõstmisele. Kehtivate seaduste kohaselt on naistel keelatud teha mis tahes maa-aluseid või veealuseid töid. Lisaks ei ole neil lubatud tööstuses öövahetustes töötada, välja arvatud erieeskirjadega sätestatud juhtudel. Soolise tööjaotuse puhul mängivad olulist rolli ka institutsioonilised tegurid, mis tugevdavad soolist ametialast segregatsiooni (Kagnicioglu 2017: 352). Tööõiguse muudatused peegeldavad jätkuvalt domineerivat ideed, et naiste peamine roll on olla abikaasa ja ema (Kagnicioglu 2017: 353). Türgi sotsiaalkindlustussüsteem on üles ehitatud traditsioonilisele peremudelile, kus naised, sealhulgas vallalised tütreid, on majanduslikult sõltuvad perekonna meespeast. Lisaks julgustab riik naisi abielluma või uuesti abielluma, pakkudes selleks täiendavaid rahalisi hüvitisi (Kagnicioglu 2017: 356).

4.3.2. Pakistan

Pakistani ühiskonna domineerivateks tunnusteks on patriarhaat, hierarhia ja klasside jaotus. See väljendub konservatiivsetes perekujutlustes, kus mees on perekonnapea, kellel on rahaline

võim ja kes saab pereliikmete eest otsuseid langetada. Naiste rolli ja identiteedi määravad mehed. Naisi peetakse nõrgemaks sooks, kes vajab kaitset, mistõttu kontrollivad mehed naiste elu paljusid aspekte, kuna see on sotsiaalsest vaatepunktist nende kohustus (Tabassum 2016: 36). Jaotus toimub mitmel alusel, näiteks tööjaotuse alusel. Naisi iseloomustavad majapidamistööd, toateenindus, toiduvalmistamine, laste kasvatamine ja mehed on avalikus sfääris silmapaistvad. Mees on perekonnas leivateenija ja vastutab pere rahalise ülalpidamise eest (Tabassum 2016: 37). Usulise riietuse ranged reeglid puudutavad peamiselt naisi, kes peavad kandma katet. Liikumisvabadus on piiratud, nad ei saa vabalt liikuda, selleks peavad nad saama perekonnapealt loa või liikuma tema juuresolekul, reeglina peab saatja olema meessoost. Pakistanis on kalduvus varajaste abielude poole, mis põhjustab näiteks raskusi hariduses (Tabassum 2016: 39). Naised abielluvad ja siis istuvad kodus ning hoolitsevad maja eest. Abielus naistel on rohkem privileege kui vallalistel naistel. Nende edasine staatus sõltub lapse saamisest. Poegade sündi soodustatakse suuremal määral kui tütarde oma (Tabassum 2016: 40).

4.3.3. Usbekistan

Naiste osalemine ühiskonnaelus kujuneb perekonna ja kogukonna nõudmiste alusel. Nagu paljudes teistes moslemi sfäärides, on naised piiratud kodusfääriga. Usbeki naiste endi jaoks on perekond ja olmeküsimused palju olulisemad kui nende individuaalsed soovid, näiteks haridus. Nende soov luua suur perekond ja saada poegi on endiselt suur (Mee 2001: 28). Traditsiooniline usbeki perekond põhineb vanuse ja soo hierarhial. Traditsiooniliselt on perekonnapea mees ja naine järgneb talle. Oluline on see, et patriarhaati toetavad mitte ainult mehed, vaid ka naised. Tüdrukutele õpetatakse lapsepõlvest peale käitumisnorme, nimelt alistumist. Neid hinnatakse nende "puhtuse" pärast ja just sel põhjusel võidakse nende liikumist ohutuskalutlustel piirata (Mee 2001: 29).

4.3.4. Iraak

Perekonnal on Iraagi ühiskonnas kultuurilisest ja sotsiaalsest vaatepunktist oluline koht. Iraagi ühiskond on valdavalt patriarhaalne. Nagu teisteski moslemiriikides, on ka siin patriarhaadi tase üsna kõrge. Traditsiooni kohaselt on mees perekonnapea, naise roll on emadus ja abikaasa roll. Ühiskond ootab, et mees teeniks raha ja naine hoolitseks pere ja majapidamise eest. Iraagi ühiskond on rangelt sooliselt jaotatud: on teatud kohad, kuhu saavad minna ainult naised. Naine on tavaliselt oma mehe juuresolekul. Abielu on iraaklaste jaoks üldiselt oluline ja tähendusrikas sündmus ning lahutuse võib algatada kas abikaasa või mõlemad pooled (Owens 2024).

4.4. Andmete kirjeldamine

Tabel 2. Naiste osakaal parlamentides (2002–2023) %

Riik	Aasta						Kas kriitiline mass (30%) on saavutatud?
	2002	2005	2010	2015	2020	2023	
Türgi	4,36	4,36	9,11	14,91	17,32	19,83	Ei
Pakistan	21,05	21,35	22,22	20,59	20,18	20,47	Ei
Usbekistan	7,20	17,50	22,00	16,00	32,00	33,57	Jah
Iraak	7,60	25,45	25,23	26,52	26,44	29,05	Ei

Allikas: Our World In Data, 2025.*Autori koostatud.

Tabelist selgub, et neljast analüüsitud riigist ületas vaid Usbekistan nn kriitilise massi lävendi, milleks on 30%. Usbekistanis sätestati see määr otseselt seadusandluses, mis mängis olulist rolli kvoodi täitmisel ning tõi kaasa olukorra, kus naiste esindatus osutus isegi ettenähtust kõrgemaks. See viitab seaduse tõhusale rakendamisele. Vastupidiselt sellele kehtestatakse Türgis kvoote üksnes erakondlikul tasandil, mitte riiklikus seadusandluses, mistõttu on kriitilise massi saavutamine seal keerukam. Pakistan on kehtestanud 17% kvoodi, mis jääb alla kriitilise massi. Iraagis on kvoot kehtestatud 25% peale ja 2023. aasta seisuga on naiste osakaal selle kvoodi ületanud – 29%, mis läheneb peaaegu kriitilisele massile. Selle põhjal võime järeldada, et kriitilise massi läve ületamiseks peab seadus kehtestama selle rakendamiseks vähemalt 30% kvoodi, nagu Usbekistani näitel.

Tabel 3. Kvootide tüübid ja nende tõhusus

Riik	Kvooditüüp	Kvoodi täitmine	Efektivsuse hinnang
Türgi	Vabatahtlikud parteisisised kvoodid	Osaliselt	Madal
Pakistan	17% reservatsioon naistele	Jah	Keskmine

Usbekistan	30% kohustuslik määr	Jah	Kõrge
Iraak	Põhiseaduslikud kvoodid, nimekirjad, kus 1/4 naisi	Jah	Kõrge

Allikas: Gender quota portal, 2025. *autori koostatud.

Selle tabeli põhjal jõuti järeldusele, et partei tasandil kehtestatud vabatahtlikud kvoodid ei ole kuigi tõhusad, kuna need viivad naiste nõrga esindatuseni, nagu see on Türgis. Sellise kvoodi puhul puudub stabiilne esindatus. Reserveeritud kohtadel, nagu Pakistanis, on naiste esindatusele suurem mõju, sest reserveeritud kohtadel tuleb kirjeldava esindatuse osas arv täita, kuid 17% on ikkagi ebapiisav ja Pakistan näitas langust mõne aja jooksul. 30% kvoot, nagu Usbekistanis, on hea näide sellest, kuidas seadus saab kirjeldavat esindatust mõjutada, nagu see ka toimub Iraagis.

Tabel 4. Esindustüübid Pitkini järgi

Riik	Formaalne esindatus (Kvoot)	Sümboolne esindatus	Kirjeldav esindatus	Sisuline esindatus
Türgi	Seadust pole	Osaliselt on seal sümboolne roll	Kuni 20% maksimaalselt	Vähe mõjuvõimu
Pakistan	Seadus on	Osaliselt on seal sümboolne roll	Stabiilselt 20-21%	Vähe mõjuvõimu
Usbekistan	Seadus on	Naised on nähtavad	Üle kriitilise massi (33%)	Alles hakkab moodustuma

Iraak	Seadus on	Osaliselt on seal sümboolne roll	Stabiilselt 25-29%	Piiratud partei kontrolliga
-------	-----------	----------------------------------	--------------------	-----------------------------

Allikas: Autori koostatud.

Türgis ei ole kvoodisüsteem seadusandlikult kehtestatud, vaid sõltub suuresti erakondade otsustest ja algatustest. See muudab naiste poliitilise esindatuse taseme ajas ebajärjekindlaks. Kuigi naistel on võimalus poliitikas osaleda, ei tajuta nende rolli sageli sisulisena, vaid pigem sümboolsena. Paljude hinnangul ei ole naised saanud veel piisavalt võimalusi oma positsiooni poliitikas kindlustada. Varasemate valimiste põhjal ulatus naiste osakaal parlamendis maksimaalselt ligikaudu 20%-ni. Samal ajal näitavad uuringud, et sisulisel tasandil on naiste mõju poliitika kujundamisele endiselt piiratud, mistõttu ei kajastu nende hääl piisavalt valitsuse tegevuses.

Pakistanis on seadus, mis reserveerib naistele kohti, kuid selle rakendamise efektiivsus on küsitav. Naised jõuavad parlamendisse peamiselt erakondade nimekirjade kaudu, mitte otsese valimise teel. Seetõttu on nende roll poliitikas tihti pigem sümboolne ja vähem mõjuvõimas. Vaatamata naiste kohalolekule on patriarhaalsed hoiakud endiselt tugevad, mis võib raskendada naiste aktsepteerimist poliitikas. Kirjeldav esindatus on stabiilne ja ulatub 20-21%-ni. Protsent pole kuigi suur, kuigi on stabiilne. Nagu Türgis, on sisuline esindatus nõrk.

Usbekistanis naised osalevad aktiivselt poliitilistes protsessides, mis räägib positiivsest sümboolsest esindatusest. Kirjeldaval esindatusel on positiivne tulemus, see on neljast riigist ainus, mis ületas kriitilise massi. Suur osa sisulisest esindatusest vajab veel muutmist, kuna kultuurilised ja religioossed mõjutused takistavad jätkuvalt naiste huvide edendamist.

Iraagis on seadusandluses sätestatud kvoot, mida rakendatakse üsna edukalt. Naiste esindatus parlamendis ning nende kohalolek annab võimule ka visuaalset tuge. Iraak on peaaegu jõudnud kriitilise massini, mis näitab soodsat arengut selles valdkonnas. Siiski, vaatamata sellele esindatusele, jääb naiste huvide kaitsmine patriarhaalsete struktuuride tõttu keeruliseks ülesandeks.

Tabel 5. Kultuurilised hoiakud ja soorollid

Riik	Naiste domineeriv roll	Liikumisvabadus	Naiste sotsiaalne osalus	Patriarhaadi hindamine
Türgi	Kodune roll + osaline ühiskondlik osalus	Suhteline vabadus	Suhteliselt keskmine	Keskmine
Pakistan	Ema/abikaasa, alluv roll	Piiratud	Madal	Kõrge
Usbekistan	Ema/abikaasa, alluv roll	Piiratud	Suhteliselt keskmine	Kõrge
Iraak	Ema/abikaasa, alluv roll	Piiratud	Madal	Kõrge

Allikas: Autori koostatud.

Türgi on riik, kus traditsioonid ja modernsus põimuvad, olles samal ajal ilmalik riik. Selline olukord toob kaasa pidevaid muutusi naiste rollis: mõnes kontekstis nähakse neid eelkõige koduperenaistena, kuid samas on neil võimalus hariduse omandamiseks, tööks ja aktiivseks osalemiseks ühiskonnaelus. Türgi on üks väheseid moslemiriike, kus naiste liikumisvabadus on suhteliselt suur — näiteks pole enamiku piirkondade jaoks nõutav meeste saatja olemasolu. Kuid mõnes konservatiivsemas piirkonnas võivad piirangud siiski esineda. Naiste osalemise taset avalikus elus hinnati keskmiseks, kuna hoolimata nende esindatusest poliitikas, hariduses jne, on nende osalemine ebaühtlane. Türgi ühiskond liigub siiski järk-järgult võrdsuse poole, järgides perioodiliselt Euroopa suundumusi, kuid traditsioonilised patriarhaalsed normid jäävad tugevaks.

Pakistanis nähakse naist eelkõige ema või abikaasana ning seetõttu reguleeritakse tema käitumist viisil, mis ei tekita lugupidamatust kogu perekonna vastu. Liikumisvabadus on rangelt piiratud. Naine ei tohi olla ükski tänavale minna, vaid ainult mehe saatel. Pakistanis nähakse naist eelkõige ema või abikaasana ning seetõttu reguleeritakse tema käitumist viisil, mis ei tekita lugupidamatust kogu perekonna vastu. Liikumisvabadus on rangelt piiratud. Naine ei tohi olla ükski tänavale minna, vaid ainult mehe saatel. Selles ühiskonnas on naised jätkuvalt

alaesindatud hariduses ja juhtivatel ametikohtadel, veetes suure osa oma elust koduses keskkonnas. Tähelepanuväärne on tugevalt patriarhaalne ühiskonnakorraldus, kus meeste roll naiste elu suunamisel on märgatavalt väljendunud. Mitmed eluvaldkonnad, sealhulgas haridus, töö ja avalik sfäär, alluvad traditsioonilistele soorollidele, mis piiravad naiste iseseisvat tegutsemist.

Nagu Pakistanis, tajutakse ka Usbekistanis naisi abikaasade ja emade rollides. Linnades on naistel suurem liikumisvabadus, kuid külates võib nende liikumine olla piiratud. Naised saavad küll tööturul ja hariduses osaleda, kuid seisavad sageli silmitsi piirangute ja stereotüüpidega. Vaatamata moderniseerimise suundumusele on patriarhaalsed väärtused endiselt tugevad.

Iraagis peetakse naisi koduhoidjateks, nende peamine ülesanne on hoolitseda oma abikaasa ja laste eest. Samuti ei saa nad linnas vabalt liikuda. Neil on vaja luba või peavad nad olema mehe saatel. Naised osalevad avalikus elus harva, mis on tingitud ka kõrgest patriarhaadi tasemest ja traditsioonilistest arusaamadest soorollide kohta.

Tabel 6. Religioossed näitajad riikide kaupa

Riik	Riigi tüüp	Religiooni roll	Naised poliitikas
Türgi	Ilmalik riik	Traditsiooniliste islami käitumisnormide mõju	Formaalselt pole piiratud, kuid esineb kultuurilisi ja sotsiaalseid barjääre
Pakistan	Islamiriik	Peamine ideoloogia	Raskused piiratud juurdepääsu tõttu mõjukatele ametikohtadele
Usbekistan	Ilmalik riik	Islami traditsioonide ja reeglite säilitamine	Formaalselt pole piiratud, kuid naiste rolli idee tõttu võib seda hukka mõista
Iraak	Islamivabariik	Religioon on tihedalt seotud sotsiaalsete normidega	Formaalset piirangut pole, kuid naistel on ka teisejärgulisi rolle.

Allikas: Autori koostatud.

Türgi on ilmalik riik ja tundub, et selle taustal peaks see olema demokraatlikum riik, kuid religioonil on oluline roll käitumisnormide ja ühiskonna ootuste kujundamisel selle kohta, kuidas üks või teine sugupool peaks käituma. Seda silmas pidades ei ole naiste osalemine poliitikas ametlikult piiratud, kuid seadusandlikul tasandil ei ole nad kvoote kehtestanud ja mitte kõik erakonnad ei kasuta seda, mis näitab, et naiste arvu poliitikas ei ole soovi suurendada.

Pakistan on islamiriik, kus religioon mängib olulist rolli nii avalikus elus kui ka seadusandluses. Kuigi naised on poliitilises sfääris nähtavad ja teatud ametikohal esindatud, seisavad nad endiselt silmitsi mitmete väljakutsetega. Need on sageli seotud sotsiaalsete ootuste ja traditsiooniliste väärtustega, mille kohaselt nähakse naise rolli eelkõige kodu ja perekonna eest hoolitsejana.

Usbekistan on ka ilmalik riik, mille idee on säilitada väärtusi ja traditsioone. Seetõttu võivad inimesed olla harjunud mõttega naistest poliitikas juhtivatel kohtadel ja nad võivad sattuda häbimärgistamise ohvriks.

Iraak on islamivabariik, kus religioon on tihedalt seotud riigi käitumisnormidega. Nagu ka teistes riikides, eeldatakse naistelt siin koduperenaise ja ema rolli täitmist.

5. Kokkuvõte

Naiste esindatuse küsimus on tänaseni aktuaalne, sealhulgas riikides, kus on moslemienamus. Üha rohkem riike püüab oma valitsuses kehtestada seadusi, mille eesmärk on saavutada sooline võrdõiguslikkus. Moslemienamusega riikides on naiste parlamendis osalemise ja esindatuse määr ühed madalaimad. Poliitiline esindatus väljendub arvamuste avaldamises, huvide kaitsmises ja teiste nimel tegutsemises. Neljast poliitilise esindatuse kontseptsioonist paistab silma kirjeldav esindatus, kuna see suurendab tähelepanu vähemuste küsimustele ja avaldab positiivset mõju poliitilisele aktiivsusele.

Pekingi deklaratsiooniga kehtestati naiste ja meeste tasakaalustatud poliitilise osaluse 30% kriitilise massi kontseptsioon. Kolmandik naistest sai kiiresti üldtunnustatud eesmärgiks ning aitas kaasa kvootide kehtestamisele paljude riikide, sealhulgas moslemiriikide seadusandluses. Sookvootide peamine eesmärk on suurendada naiste esindatust poliitikas ja esindada nende huve. Kvoote on kolme tüüpi: reserveeritud kohad, seadusandlikul tasandil rakendatud kvoodid ja partei tasandil rakendatud kvoodid. Kuid isegi kvoodid ei aita alati vähemuse huve välja filtreerida ja need võivad sageli jääda nimekirjade lõppu. Uuringud näitavad, et moslemiriikides on poliitilistel ametikohtadel reeglina vähe naisi. Islami religioon toetab traditsioonilisi väärtusi ja norme, mis aitab kaasa sellele kalduvusele ning väga sageli tõlgendatakse religiooni ja selle kontseptsioone erinevalt.

Analüüs näitas naiste esindatuse dünaamikat nelja uuritud riigi parlamentides ajavahemikul 2002–2023. Iraagis püsis naiste osakaal parlamendis pärast Saddam Husseini režiimi langemist pikka aega 25% juures, mis aitas kaasa dramaatilistele muutustele naiste esindatuses. Aastaks 2023 oli naiste esindatus jõudnud 29% tasemeni, mis on peaaegu kriitilise massi piir. Selle kasvu toetasid mitmed seadusandlikud meetmed, sealhulgas 25% kvoodi kehtestamine ning eriprotseduurid kandidaatide nimekirjade koostamisel. Pakistanis aitas 17% seaduslik kvoot tõsta naiste osakaalu korraks 24%-ni, kuid see tase ei püsinud ning langes hiljem 21%-ni. Üheks põhjuseks võib pidada asjaolu, et naisi määratakse pigem reserveeritud kohtadele kui valitakse otse, mis omakorda piirab nende mõjuvõimu poliitilistes otsustusprotsessides. Usbekistanis suurenes naiste osalus 2023. aastaks maksimaalselt 33%-ni pärast uuritud riikide seas kõrgeima kvoodi (30% kvoot) kehtestamist, mis näitab positiivset dünaamikat ja kvoodi edukat rakendamist. Usbekistani seaduste kohaselt ei too kvoodi mittetäitmine kaasa mingeid sanktsioone. Türgis, kus kvoote seadusega ei kehtestata, on naiste esindatuse kasv olnud kõige aeglasem, umbes 20% aastaks 2023, mis on tingitud partei sisemistest otsustest, kuna mitte kõik parteid pole otsustanud kvooti kehtestada. Türgi näitel jõuti järeldusele, et parteide sisestel

kvootidel võib olla positiivne mõju, kuid ilma selle raamistiku seadusesse kehtestamiseta ei ole see protsess nii kiire ja stabiilne. Olemasolevate andmete põhjal jõuti ka järeldusele, et kolmest kvoodiliigist on kõige efektiivsem seadusandlikul tasandil kehtestatud kvoot.

Religioosete tegurite analüüs näitas, et üldiselt on kõigis neljas riigis religiooni roll märkimisväärne ja suur. Pakistanis ja Iraagis on religioonil poliitikale ja ühiskonnale tugev mõju, samas kui Türgis ja Usbekistanis on see mõju mõnevõrra väiksem, kuid siiski üsna märgatav. Tulemused näitasid, et olenemata riigi tüübist (islami või ilmalik), võib religioon olla ühiskonda sügavalt juurdunud. Pakistanis peetakse islamit peamiseks riiklikuks ideoloogiaks ja religiooniks ning avalikus sfääris domineerivad religioossed vaated, mis piirab naiste osalemist kõrgetasemelises poliitikas. Patriarhaalsed ja religioossed hoiakud kujundavad moslemienamusega riikides tugeva sotsiaalse surve, mis raskendab naistele ligipääsu poliitilisele elule. Iraagis, kus religioon on lahutamatult seotud riigi õigus- ja väärtussüsteemidega, on traditsioonilised rolliootused sügavalt juurdunud ning avalik ruum sageli sooliselt eraldatud. Türgis, kuigi riik on ametlikult ilmalik, kujunevad islami ja sekulaarsete väärtuste vahelised pinged sageli nii, et seadusi tõlgendatakse konservatiivses võtmes, mis võib piirata naiste poliitilist osalust ja nähtavust. Usbekistanis, mis samuti järgib ilmalikkuse printsiipi, on islami kultuurilised väärtused jätkuvalt avaliku elu keskmes ning nende säilitamist nähakse osana rahvuslikust identiteedist.

Kultuuriliste ja sotsiaalsete tunnuste võrdlev analüüs viis järeldusele, et kõigis neljas riigis seisavad naised silmitsi patriarhaalsete hoiakute ja piirangutega, mis takistavad neil täielikult integreeruda avalikku ja poliitilisse ellu. Türgi kultuuris on naistele määratud koduperenaise ja abikaasa roll. Patriarhaadi taset hinnatakse keskmiseks, kuna naised on sotsiaalselt esindatud ja liikumisvabadus on olemas. Pakistanis piiravad kultuuritraditsioonid naiste võimalusi paljudes valdkondades, kuna neil ei ole lubatud vabalt liikuda, vaid ainult meeste saatel. Usbekistanis määravad naiste osalemise kultuuri- ja avalikus elus suuresti perekonna ja ühiskonna ootused, mis tajuvad naisi ka koduperenaistena, hoolimata asjaolust, et Usbekistanis on nelja riigi seas naiste esindatuse protsent kõrgeim. Naised on endiselt tihedalt seotud koduste tööde ja kohustustega, mis võib piirata nende võimalusi kõrghariduse ja professionaalse arengu ning edasise edu saavutamiseks poliitilises karjääris. Oluline on märkida, et perede patriarhaalset struktuuri toetavad nii mehed kui naised ning patriarhaadi tase on kõigis neljas riigis üsna kõrge.

Kokkuvõtteks tuleb märkida, et naiste esindatuse kasv moslemiriikide parlamentides viimase kahe aastakümne jooksul on näidanud teatavat edu, kuid see protsess on ebaühtlane ja sõltub valitsuse algatustest selle küsimuse reguleerimisel. Religiooni, traditsioonide ja ühiskondlike

ootuste kaudu kujunenud hoiakud ja käitumisnormid mõjutavad oluliselt naiste rolli tajumist, mis omakorda võib pidurdada nende arengut. Sookvoodid on osutunud väga tõhusaks vahendiks naiste kirjeldava esindatuse suurendamiseks, eriti juhtudel, kui seadusandlikul tasandil on kehtestatud kohustuslikud kvoodid. Parteisiseseid kvoodid osutusid vähem efektiivseks. Usbekistan on kvootide osas näidanud silmapaistvamaid tulemusi ning nende mittetäitmise korral on tema õigusaktides sätestatud sanktsioonid. Mitte kõik riigid ei näita seda lähenemist üles. Pakistanis on reserveeritud kohad naistele olnud üsna tõhusad, kuigi nende mõju sõltub sellest, milline on kvoodi suurus ja kuidas see aja jooksul muutub. Kahjuks näitab Pakistani kogemust, et naiste esindatus on hakanud taas kahanema. Türgis, kus riiklikke kvote ei kehtestata, on edasiminekuks olnud märksa aeglasem ja vähem järjekindel. Lisaks seadusandlikele tingimustele mängivad naiste poliitilises osalusel suurt rolli ka kultuurilised ja religioossed mõjud. Patriarhaalsed hoiakud ja traditsioonilised soorollid ning religiooni tähtsus avalikus elus loovad naistele jätkuvalt takistusi – neid nähakse pigem emade ja abikaasadena kui aktiivsete poliitikutena. Isegi ilmalikumatel maadel nagu Türgi ja Usbekistan on need traditsioonid sügavalt juurdunud ning mõjutavad tugevalt naiste võimalusi. Pakistanis ja Iraagis on religiooni mõju veelgi tugevam, mis kajastub nii seadustes kui ka ühiskonnas laiemalt. Seetõttu on vaja terviklikku lähenemisviisi, et arendada naiste kirjeldavat esindatust moslemiriikide parlamentides ja tagada nende oluline mõju otsustusprotsessidele. Selline lähenemisviis peab hõlmama mitte ainult sookvootide kehtestamist ja jõustamist ning sanktsioone mittejärgimise korral, vaid ka sügavamaid muutusi kultuurilistes ja sotsiaalsetes normides ning hoiakutes. Naiste esindatuse suurendamine moslemiriikide parlamentides on keeruline protsess, mis nõuab nii seadusandlike reforme kui ka pikaajalisi muutusi ühiskondlikes hoiakutes ja väärtustes. Vaatamata positiivsetele muutustele on tee täieliku soolise võrdõiguslikkuseni poliitikas moslemienamusega riikides endiselt keeruline.

Kasutatud allikad

Atkeson, L. R., & Carrillo, N. (2007). More is better: The influence of collective female descriptive representation on external efficacy. *Politics & Gender*, 3(1), 79-101. <http://dx.doi.org/10.1017/S1743923X0707002X> (Vaadatud 13.05.2025).

Biini, H. (2021). *Naised Eesti poliitikas 21. sajandi kolmanda kümnendi lõul, 95-117*. https://www.vordsuskeskus.ee/sites/default/files/202310/teel_tasakaalustatud_uhiskonda_iii.pdf#page=95 (Vaadatud 13.05.2025).

Bouhamdan, T. M. (2009). *Religion, the Law and the Human Rights of Women in the Middle East: A Quantitative Analysis, 1-79*. <https://doi.org/10.57709/1385277> (Vaadatud 13.05.2025).

Bulut, A. T. (2021). What drives women's substantive representation in Muslim-majority countries? Lessons from Turkey. *Political Research Quarterly*, 74(4), 913-926. <https://doi.org/10.1177/1065912920948135> (Vaadatud 13.05.2025).

Coffé, H., & Dilli, S. (2015). The gender gap in political participation in Muslim-majority countries. *International Political Science Review*, 36(5), 526-544. <https://doi.org/10.1177/0192512114528228> (Vaadatud 13.05.2025).

Cummings, E. (2023). *Lack of Women in Government in the MENA Region*. <https://ballardbrief.byu.edu/issue-briefs/lack-of-women-in-government-in-the-mena-region#:~:text=Only%2024.3%25%20of%20parliament%20seats,United%20Arab%20Emirates%2C%20and%20Yemen> (Vaadatud 13.05.2025).

de Silva de Alwis, R. (2024). From Critical Mass to Critical Parity in Women's Leadership. *University of Pennsylvania Journal of Law and Public Affairs*, 10(1), 3, 36-78. <https://doi.org/10.58112/jlpa.10-1.2> (Vaadatud 13.05.2025).

Ertan, S. (2011). Gender Quotas and Women's Representation in Muslim Countries. In *Second European Conference on Politics and Gender*, Budapest Hungary, January, 13-15. https://www.academia.edu/416865/Gender_Quotas_and_Womens_Representation_In_Muslim_Countries (Vaadatud 13.05.2025).

Espírito-Santo, A. (2011). *The symbolic value of descriptive representation: The case of female representation*, 1-174. PhD Thesis, European University Institute

<https://cadmus.eui.eu/entities/publication/cd592d34-e0bb-55fb-b88d-7c19958ea925>

(Vaadatud 13.05.2025).

Gadzhimuradova, G. I., & Ludzhain, R. (2020). The Role of Women in the Political Discourse of Muslim Countries. *Islamovedenie*, 11(3 (45)), 5-23.

<https://cyberleninka.ru/article/n/rol-zhenschin-v-politicheskom-diskurse-musulmanskikh-stran>

(Vaadatud 13.05.2025).

Gender quota portal. (2025). Country profiles. <https://genderquota.org/country-profiles?countryId=53> (Vaadatud 13.05.2025).

Glas, S., Spierings, N., & Scheepers, P. (2018). Re-understanding religion and support for gender equality in Arab countries. *Gender & Society*, 32(5), 686-712.

<https://doi.org/10.1177/0891243218783670> (Vaadatud 13.05.2025).

Gouda, M., & Potrafke, N. (2016). Gender equality in Muslim-majority countries. *Economic Systems*, 40(4), 683-698. <https://doi.org/10.1016/j.ecosys.2016.04.002>

IPU Parline. (2025). *Global and regional averages of women in national parliaments*. IPU Parline. Global Data on National Parliaments. https://data.ipu.org/women-averages/?date_year=2024&date_month=09 (Vaadatud 13.05.2024).

Kagnicioglu, D. (2017). The role of women in working life in Turkey. *WIT Transactions on Ecology and the Environment*, 226(1), 349-358. <http://dx.doi.org/10.2495/SDP170301>

(Vaadatud 13.05.2024).

Kalayciolu, E. (2005). Iraqi Constitution: A Federal Democratic Heaven or Hell?. *PERCEPTIONS: Journal of International Affairs*, 10(3), 113-125.

<https://dergipark.org.tr/en/pub/perception/issue/49003/625153> (Vaadatud 13.05.2024).

Kaluza, J. (2013). What is comparative analysis? A complete guide.

<https://dovetail.com/research/comparative-analysis/> (Vaadatud 15.05.2024).

Khairullin, T. R. (2019). Islam's strengthening role in the Iraqi Constitution of 2005. *Вестник Нижегородского университета им. НИ Лобачевского*, (3), 152-156.

<https://cyberleninka.ru/article/n/islams-strengthening-role-in-the-iraqi-constitution-of-2005>

(Vaadatud 13.05.2024).

Krook, M. L., Lovenduski, J., & Squires, J. (2009). Gender quotas and models of political citizenship. *British Journal of Political Science*, 39(4), 781-803.

<http://dx.doi.org/10.1017/S0007123409990123> (Vaadatud 15.05.2024).

Kurebwa, J. (2015). A review of Hanna Pitkin's (1967) conception of women's political representation. *International Journal of Scientific and Research Publications*, 5(11), 50-60.

<https://www.ijsrp.org/research-paper-1115/ijsrp-p4710.pdf> (Vaadatud 13.05.2024).

Mee, W. (2001). *Country Briefing Paper: Women in the Republic of Uzbekistan*. Asian Development Bank, 1-76.

<https://www.adb.org/documents/women-uzbekistan-country-briefing-paper> (Vaadatud 13.05.2024).

Monshipouri, M. (2004). The Muslim World, Globalization, and the Women's Rights. *Int'l Stud. J.*, 1, 27 *International Studies Journal*, 21-40.

<http://dx.doi.org/10.4324/9781315092515-20> (Vaadatud 13.05.2024).

Muhammad, S., & Shafiq, Q. A. K. (2019). Gender Quota and Women's Political Participation in Pakistan: A Case of General Elections 2002, 278-291.

[http://dx.doi.org/10.35484/pssr.2019\(3-I\)20](http://dx.doi.org/10.35484/pssr.2019(3-I)20) (Vaadatud 13.05.2024).

Müftüler Baç, M. (2005). Turkey's political reforms and the impact of the European Union. *South European Society and Politics*, 10(1), 17-31.

<http://dx.doi.org/10.1080/13608740500037916> (Vaadatud 13.05.2024).

Oktem, N. (2002). Religion in Turkey. *BYU L. Rev.*, 371-404.

<https://digitalcommons.law.byu.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=2117&context=lawreview> (Vaadatud 13.05.2024).

OpenAI. (2025). ChatGPT (20. detsembri versioon) [suur keelemudel].

<https://chat.openai.com/>

Our World in Data. (2025). *Share of women in parliament (IPU)*.

<https://ourworldindata.org/grapher/share-of-women-in-parliament-ipu> (Vaadatud 13.05.2024).

Owens, J. (2024). *Iraqi Culture – Family*. Cultural Atlas. <https://culturalatlas.sbs.com.au/iraqi-culture/iraqi-culture-family>

(Vaadatud 13.05.2024).

Piscopo, J. M. (2011). Rethinking descriptive representation: Rendering women in legislative debates. *Parliamentary Affairs*, 64(3), 448-472. <http://dx.doi.org/10.1093/pa/gsq061> (Vaadatud 13.05.2024).

Praxis. (2021). *Naised poliitikas: Sooline tasakaal poliitikas on demokraatia küsimus*. Praxis Policy Brief, 1-8. https://www.praxis.ee/uploads/2019/05/NP_Policy-Brief_2021.pdf (Vaadatud 13.05.2024).

Sharif, R., & Hina, G. I. (2018). Participation of women in Politics: A Perceptive of Hurdles and Challenges. *Journal Art and Social Sciences*, 1 (5), 68-95. <https://jass.pk/downloads/june-2018/9th05.pdf> (Vaadatud 13.05.2024).

Shitrit, L. B. (2016). Authenticating representation: women's quotas and Islamist parties. *Politics & Gender*, 12(4), 781-806. <http://dx.doi.org/10.1017/S1743923X16000027> (Vaadatud 13.05.2024).

Stahnke, T., & Blitt, R. C. (2005). *United States Commission on International Religious Freedom*, 1-110. <https://www.uscirf.gov/sites/default/files/Study0305.pdf> (Vaadatud 13.05.2024).

Tabassum, D. (2016). *Women in Pakistan*. Higher Education Commission Pakistan, 1-273. https://www.researchgate.net/profile/NaimaSyed/publication/351867713_Women_in_Pakistan_Status_in_SocioCultural_and_PoliticoLegal_Domains/links/60add8c458515bfb0a3490d/Women-in-Pakistan-Status-in-Socio-Cultural-and-Politico-Legal-Domains.pdf (Vaadatud 13.05.2024).

Taşkın, B. (2021). Political representation of women in Turkey: institutional opportunities versus cultural constraints. *Open Gender Journal*, 5, 1-20. <http://dx.doi.org/10.17169/ogj.2021.106> (Vaadatud 13.05.2024).

ARDA (The association of religion data archives). (2025). National/Regional Profiles. <https://www.thearda.com/world-religion/national-profiles> (Vaadatud 13.05.2025).

US. Department of state. (2025). International Religious Freedom Report 2008. <https://2009-2017.state.gov/j/drl/rls/irf/2008/108505.htm> (Vaadatud 14.05.2025).

UN WOMEN. (2024). *Facts and figures: Women's leadership and political participation*. <https://www.unwomen.org/en/what-we-do/leadership-and-political-participation/facts-and-figures> (Vaadatud 07.04.2025).

Yerekeshva, L. G. (2020). Functions of Religion and Dynamics of Nation-Building in Kazakhstan and Uzbekistan. *Muslim World*, 110(1), 64-88. <http://dx.doi.org/10.1111/muwo.12319> (Vaadatud 13.05.2024).

Zuber, C. I. (2015). Reserved seats, political parties, and minority representation. *Ethnopolitics*, 14(4), 390-403. <http://dx.doi.org/10.1080/17449057.2015.1032007> (Vaadatud 15.05.2025).

Lihthtsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Diana Ivanova ,
(*autori nimi*)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihthtsentsi) minu loodud teose

Naiste esindatus parlamendis: nelja moslemienamusega riigi võrdlev analüüs/
Women's representation in parliament: a comparative analysis of four Muslim-
majority countries

(lõputöö pealkiri)

mille juhendaja(d) on Alar Kilp ,
(*juhendaja nimi*)

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada Tartu Ülikooli digitaalarhiivi kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;

2. annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;
3. olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;
4. kinnitan, et lihthtsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Diana Ivanova

19.05.2025